

ΠΕΡΙ ΓΛΩΣΣΗΣ

[Ἐκ τοῦ περὶ γλώσσης συγγράμματος τοῦ διαπρεποῦς φίλου τῆς Ἑστίας κ. Πολυλά δημοσιεύομεν τὴν εἰσαγωγὴν, εὐμενῶς παραχωρηθεῖσαν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως.]

Κάθε γλώσσα νέα κατάγεται ἀπὸ ἄλλην, ἢ ὁποῖα ἀπὸ τὸ ἀνώτερον σημεῖον τῆς ἀναπτυξέως καὶ τῆς καλλιέργειας βαθμηδὸν ἔχει κατακτήσῃ εἰς ἀποσύνθεσιν τὸ παράγωγόν ἐκεῖνο ἰδιῶμα, πρὶν ἢ ἀποκτήσῃ τὰς ἀπαιτούμενας ιδιότητας διὰ τὴν χρησιμεύσῃ καὶ αὐτὸ ὡς ὄργανον ἀρμόδιον εἰς τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας, διατρέχει μακρὸν στάδιον βλαστήσεως καὶ μωρῶσεως, ὅπου παθαίνει ἀνεπαισθήτως πολλὰς διαδοχικὰς ἀλλοιώσεις, ὀργανικὰς καὶ φωνητικὰς, αἱ ὁποῖαι μεταβάλλουν τὸν ἀρχικὸν χαρακτῆρά του, ἀλλὰ εἰς βαθμὸν ἀνάλογον πρὸς τὸν τρόπον τῆς γενέσεώς του· εἰς τὰ ἔθνη, ὅπου ἡ ἐπιδρομὴ, μετὰ τὴν δύναμιν πολιτισμοῦ ἀνωτέρου, καὶ μετὰ τὴν πίεσιν ἰσχυρῆς διοικητικῆς ὀργανώσεως, ἐκατόρθωσε νὰ ἐξαφανίσῃ, ὁμοῦ μετὰ τὰ ἄλλα, καὶ τὴν ἰθαγενῆ λαλίαν, ἢ γλώσσα τοῦ κατακτητοῦ, ἐκτὸς τῆς φυσικῆς διαφθορᾶς, ὑπερέχει ἄλλην καὶ ριζικωτέραν ἀπὸ τὰ μείρη τοῦ ὑποδουλωμένου πληθυσμοῦ, καὶ παραμορφώνεται εἰς τρόπον ὥστε μόνον ἡ ἀνατομικὴ τοῦ γλωσσολόγου ἔρευνα δύναται, εἰς τὰ στοιχεῖα καὶ εἰς τοὺς τύπους, νὰ ἀνεύρῃ τὴν καταγωγὴν τῆς· καὶ τοῦτο συνέβη εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν νεολατινικῶν γλωσσῶν· ἀλλὰ εἰς τὰ ἔθνη, τὰ ὁποῖα, καθὼς εἶχαν ἴδιον πολιτισμὸν ἀνώτερον, δὲν ἐδέχθησαν τὴν γλώσσαν τοῦ κατακτητοῦ, τὸ νέον ἰδιῶμα, γέννημα καὶ τοῦτο ἀναγκαίως ἀποσυνθέσεως, ἄλλον δὲν εἶχε λόγον τῶν φωνητικῶν καὶ ὀργανικῶν ἀλλοιώσεων, ἢ τὸν κοινὸν νόμον τῆς μεταβολῆς καὶ τῆς τριβῆς· διὰ τοῦτο εἰς τὴν δευτέραν ταύτην κατηγορίαν, ἢ ὁποῖα δὲν εἶναι ἀκριβῶς παραμόρφωσις, ἀλλὰ φάσις νέα, πολὺ φανερώτερα σώζονται τὰ γνωρίσματα τῆς προγονικῆς γλώσσης, — καθὼς τὸ βλέπομεν εἰς τὴν Ἰταλικὴν, μεταξὺ τῶν νεολατινικῶν, — εἰς τὴν Γερμανικὴν καὶ εἰς τὴν νεοελληνικὴν. Τὸ πρῶτον εἰδὸς ὁμοιάζει φυτὸν μεταποτισμένον εἰς ἄλλο κλίμα, τὸ δευτέρον ὁμοιάζει ἀναδλάστημα ἀπὸ ἡμερῶν παλαιωμένην ρίζαν· τὴν οὐσιώδη αὐτὴν διαφορὰν δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμεν, εἴτε ἐξετάζομεν γλωσσολογικῶς τὴν ἐξέλιξιν ἐνὸς ἰδιώματος, εἴτε ἱστορικῶς ἐρευνῶμεν τὴν πνευματικὴν του ἀνά-

πτυξιν, διότι, εἰς τὴν πρώτην περίστασιν ἡ γλώσσα, μέσα εἰς ξένον ἔδαφος ἀποκτᾷ νέαν ζωὴν, ριζοβολεῖ καὶ γεννοβολεῖ μετὰ ὀρμὴν σχεδὸν ἀνεξάρτητον, ἐνῶ εἰς τὴν δευτέραν, ἀργεί νὰ χειραφετηθῇ ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν παραδοσιν, ὥστε νὰ ἐνεργήσῃ ἐλευθέρως.

Ἄλλὰ, ὅσον καὶ ἂν διαφέρουν αἱ δύο αὐταὶ κατηγορίαι ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν τῶν, ὁμοῦ ἔχουν τοῦτο κοινόν, ὅτι ἡ γλωσσικὴ ἐνότης, πάντοτε ἀποτέλεσμα φιλολογικῆς χρήσεως, συντρίβεται, ὥστε ἡ νεογέννητος γλώσσα διασχίζεται εἰς πολλὰ ἰδιώματα εἰδικὰ· βεβαίως τὰ ἴδια φυσικὰ, ἱστορικὰ, καὶ ψυχολογικὰ αἷτια δίδουν εἰς ὅλα ἕναν ὁμοίον χαρακτῆρα, πρὸ πάντων εἰς τὴν σύνταξιν καὶ κατὰ δευτέρον λόγον εἰς τὴν κλίσιν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποσύνθεσις καὶ ἡ κατόπιν αὐτῆς ἀνάπλασις λαμβάνουν διάφορον τὴν μορφήν εἰς τὰ διάφορα κέντρα τοῦ ἔθνους, καὶ ἀκόμη εἰς τὰ διάφορα κοινωνικὰ στρώματα, καὶ τοιαύτη παραλλαγὴ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν τοῦ καθενὸς κέντρου ιδιότητα, καὶ ἀπὸ τὴν φυσικὴν μεγαλητέραν ἢ ἀσθενεστέραν ἰκανότητα πρὸς τελεσφόρον ἀνάπτυξιν, ἢ ἀπὸ ἄλλας ἀφορμὰς ἐξωτερικὰς. Ὁ W. Humboldt ἰσχυρίζεται ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν γέννησιν, ἢ σύλληψιν, πρωτογόνου γλώσσης ἐνυπάρχει ἡ δύναμις, ἢ ἡ ἀδυναμία νὰ ἀναπτυχθῇ εὐτυχῶς· τὸ αὐτὸ δύναται τις νὰ εἴπῃ καὶ περὶ τῶν παραγῶγων γλωσσῶν, καὶ περὶ τῶν διαλεκτικῶν ἰδιωμάτων, δηλαδὴ ὅτι κάποια ἀπὸ αὐτὰ δὲν θὰ δυναθῶν ποτὲ νὰ ὑπερικήσουν τὴν ἀρχικὴν τῶν στειρότητα.

Ἄλλο κοινόν φαινόμενον παρατηρεῖται εἰς κάθε γλώσσαν νεογέννητον· εἰς τὴν πρώτην αὐτῆς περίσταν, ἐνῶ ἡ ἀρχαία μένει πάντοτε ἡ ἐπίσημος τοῦ Κράτους, τῆς Λατρείας, καὶ τῆς Ἐπιστήμης, καὶ γίνεται ὄργανον καὶ μέσον συνεννοήσεως μικρᾶς ὀλιγαρχίας, ἐνῶ ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου διαλύονται τὰ συστατικὰ καλῶς ὀργανωμένως πολιτείας καὶ ἰσοπεδόνεται κάθε ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ὑπεροχὴ, καὶ ξεθωριάζεται ἡ ἔθνικὴ παράδοσις, ἐξ ἀνάγκης καὶ ὁ προφορικὸς λόγος, αὐτὴ ἡ καθολικωτέρα ἐκφρασις τῆς ἔθνικῆς συνειδήσεως, καθὼς ἀποκλείεται ἀπὸ τὸν δημόσιον βίον καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην, χάνει τὰ ἀρηρημένα καὶ τὰ σύνθετα νοήματα, καὶ μετὰ αὐτὰ λησμονεῖ καὶ τὸ πνευματικὸν μέρος τοῦ λεκτικοῦ, καὶ, ἐπειδὴ γίνεται κάθε ἡμέραν ὀλιγώτερον ἐπαισθητὴ ἡ ἀνάγκη τῶν λογικῶν σχέσεων καὶ τῶν λεπτῶν συνδυασμῶν, ἀπλουστεύεται ἡ σύνταξις, καταλήγει εἰς τὴν παράταξιν, ὀλιγοστεύουν οἱ τύποι, καὶ ἐξαφανίζονται ὡς ἄχρηστα τοῦ περισσώτερου καὶ ὀλιγώτερου τῶν γραμματικῶν ὀργάνων. Ὅρθως ὑποστηρίζουν οἱ γλωσσολόγοι ὅτι τοιαύτη ἀπλουστεύσις προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀναλυτικὴν τάσιν τοῦ νεωτέρου πνεύματος, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀντίκειται εἰς τὴν ἄλλην ἀλήθειαν ὅτι εἰς τὴν δυσοργάνωσιν τῆς γλώσσης συντελεῖ σπουδαίως ἡ κατὰπτωσις τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου.

Εἰς αὐτὴν τὴν πρώτην ζοφεράν περίσταν ἡ γλώσσα κατεβαίνει εἰς κατάστασιν στοιχειώδη, ζῆρυτικὴν ζωὴν, ἕως νὰ ἔλθῃ ὁ φωτεινὸς καιρὸς τῆς

αναδιοργανώσεως, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν θὰ γεννηθῆ ἡ νεωτέρα μορφή της· ἀλλὰ εἰς τὴν τῶν τοῦ θανυατουργόν αὐτὴν ἀνάπλασιν τρία πράγματα ἀπαυτοῦνται· ἔμφυτος εἰς τὴν γλώσσαν ἀρετὴ, ἀγαθὴ φύσις τοῦ λαοῦ, καὶ ἀνομόδιαι περιστάσεις· ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς τρεῖς ὅρους ἕνας ἂν λείψῃ, καὶ αὐτὴ ἡ φυσικὴ τῆς γλώσσης ἀναδιοργανώσις εἶναι ἀδύνατος, ἢ, ἂν εἶναι δυνατὴ, κατορθώνεται μόνον μετὰ πολυχρόνιον ζύμωσιν· ἐὰν τὸ ὑλικὸν τῆς γλώσσης μέρος, τὸ λεκτικόν, ἐκατάντησεν εἰς ἐλλειπὴν πενιχρότητα, ἐὰν οἱ τύποι, αἱ ἀρθρώσεις καὶ ὁ ὀργανισμὸς τῆς ὅλης ἐφθασεν εἰς ἀδιάρκιστον σύγγυσιν, ὁ εὐρύτερος λαὸς, βοηθούμενος ἀπὸ τὰς εὐτυχεστερας περιστάσεις, δυσκόλως θὰ δυναθῆ νὰ τῆς ἐμφυσησῇ τὴν ἀνωτέραν ζωὴν, νὰ τὴν πνευματοποιήσῃ· ἐὰν πάλιν οἱ δύο ἐσωτερικοὶ ὅροι ὑπάρχουν, δηλαδὴ τῆς γλώσσης ἡ δύναμις, καὶ ἐθνικὴ συνείδησις γενναία, ἀλλὰ ἐξωτερικὰ ἐναντιώματα ἀντισταθῶν εἰς τὴν πνευματικὴν πρὸσδόν, ὁ προφορικὸς λόγος δὲν θὰ δυναθῆ νὰ συνενωθῆ ὑπεράνω τῆς φυσικῆς καταστάσεως, θὰ μείνῃ καταδικασμένος μέσα εἰς τὸν στενὸν κύκλον τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου καὶ τῶν φυσικῶν ἐντυπώσεων. Σημειώομεν τοῦτο, διότι οἱ αὐτοὶ λόγοι, ἐσωτερικοὶ καὶ ἐξωτερικοὶ, ἀρκετοὶ ἢ νὰ ἐπιταχύνουν, ἢ νὰ σταματήσουν, ἢ καὶ νὰ ἐμποδίσουν παντάπασιν τὴν αὐτόματον τῆς γλώσσης πορείαν, ἔχουν τὴν αὐτὴν εὐνοϊκὴν ἢ ἐγθροικὴν ἐνέργειαν καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν τῆς διαμόρφωσιν· ἀπὸ τοῦτο ἐξηγεῖται τὸ φαινόμενον ὅτι ἀνάμεσα εἰς διαφόρους γλώσσας τῆς αὐτῆς καταγωγῆς, ἀλλὰ δὲν ἠμπούσαν νὰ ἀποτινάξουν τὴν βαρβαρότητα, ἀλλὰ ἐλάβαν ἀπ' ἀρχῆς θαυμαστὴν φυσικὴν ἐξημέρωσιν, ἀλλὰ δὲν ἐπροχώρησαν πέραν αὐτῆς, ἀλλὰ εὐτύχησαν νὰ διέλθουν βαθμηδὸν ὅλας τὰς περιόδους τῆς ἀναμορφώσεως.

Γλῶσσα προωρισμένη νὰ φθάσῃ βαθμηδὸν εἰς τὸν ἀνώτερον πνευματικὸν τύπον, δὲν θὰ ἀρχῆσῃ νὰ εἰσελθῇ εἰς τὴν δευτέραν περίοδον, τὴν ἀναδιοργανωτικὴν, ἰδίως ἂν τὸ ἔθνος εὐρεθῆ εἰς ἐποχὴν ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς ἀναγεννήσεως. Τότε φωτεινὰ ἰδέαι καὶ ἀνδρικότερα συναισθήματα, καὶ ἂν ἀναφανῶν εἰς περιορισμένον κοινωνικὸν κύκλον, ἀκτινοβολοῦν καὶ μέσα εἰς τὰ ἀκόμη ἀνεξημέρωτα πλήθη, καὶ ἐξυπνοῦν τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν, ἐὰν μάλιστα σχηματισθῆ ἕνα ἢ περισσότερα κέντρα πολιτισμένα, τότε, ὅσο ἐκεῖ μέσα σφοδρότερα λακταρίζῃ ἡ ζωὴ, ὅσο διακριτικώτερα χαράσσεται τὸ ἔθνος, ὅσο ἀπὸ ἐθνουσιώδη πεποιθήσιν εἰς τὸν ἐθνικὸν προορισμὸν θεριμαίνεται ἡ καρδιά, ἀναπτέρονται ἡ φαντασία, καὶ λεπύνεται ὁ νοῦς, τόσο ἀφθονώτερα ἀναπτύσσεται καὶ νέας ἀποκτῶ δυνάμεις ἡ γλῶσσα καὶ μεταφέρεται εἰς πλατύτερον ὄριζοντα· ἀλλὰ ἀκόμη ταχύτερα ἀνοθελοῖ καὶ κερποροεῖ μέσα εἰς αὐτόνομον πολιτείαν, ὅπου εἰς τὰς δημοσίας συναθροίσεις γεννάται ἡ αὐτοδιδασκατικὸς ἀπλαστὸς εὐγλωττία, καὶ δίδει τόνον καὶ σαφήνειαν εἰς τὸν προφορικὸν λόγον. Ὁ κύριος τῆς δευτέρας ταύτης περιόδου χαρακτὴρ εἶναι ἡ αὐτόματος ἢ ἀσυναίσθητος δύναμις μετὰ τὴν ὁποῖαν ὁ λαὸς ἀπ' ἐαυτοῦ τοῦ κατορθώνει βαθμηδὸν ἀπὸ τὰ

συντρέμματα, ὅσα ἄρξεν ἡ ἀποσυνθετικὴ περίοδος, νὰ ἀνοικοδομήσῃ ἰδίωμα νέον· διότι καθὼς αὐξάνουν εἰς τὴν ψυχὴν κάθε ἡμέραν περισσότερον αἱ πνευματικαὶ καὶ αἰσθηματικαὶ ἀπαιτήσεις, τὸ ἔμφυτον γλωσσικὸν αἰσθηματικὸν προσπαθεῖ νὰ θεραπεύσῃ τὰς ἐλλείψεις τοῦ προφορικοῦ λόγου, — ὅθεν βλέπομεν τὸ θαυμαστὸν φαινόμενον τῆς ἀραιορέσεως νέων γραμματικῶν ὀργάνων, καὶ νέων κλιτικῶν καταλήξεων, ἐκεῖ ὅπου τὰ ἀρχαιότερα εἰλεψαν ἀπὸ τὸν ἐξερθρωμένον τῆς γλώσσης ὀργανισμὸν· ἀλλὰ ἐκτός τῆς ἀναπλαστικῆς ταύτης ἐργασίας ὁ λαὸς προχωρεῖ εἰς ἄλλην πολὺ σπουδαιότεραν, ἡ ὁποῖα ἀποτελεῖ τὴν ἀληθῆ ἀρετηρικὴν τῆς γλωσσικῆς τελειοποιήσεως. Εἶναι γεγονός, τὸ ὁποῖον ἡ ἐπιστὴμη βεβαιώνει χωρὶς νὰ τὸ ἐξηγήσῃ, ὅτι γλῶσσα παράγωγος δὲν δύναται νὰ γεννηθῇ λέξιν νέαν, ἐκτός τῶν ἀναγομένων εἰς τὴν καθαρὰν μιμητικὴν ὀνοματοποιίαν ἢ δημιουργικὴ αὐτὴ ἰδιότης ἐδόθη μόνον εἰς τὰς αὐτογεννήτους λαλιάς, καὶ τούτων ἡ γένεσις καὶ ἡ μόρφωσις μένει πάλιν μυστήριον διὰ τὴν ἐπιστὴμην. Ἀλλ' ἐὰν λείπει αὐτὴ ἡ ἀρχικὴ δύναμις ἀπὸ τὴν γλώσσαν, σώζονται ἀλλὰ, δύο φυσικαὶ μέθοδοι, ἰκαναὶ νὰ ἐπεκτείνουν ἐπ' ἀπειρὸν τὸ πλάτος καὶ τὸ βάθος τῆς γλώσσης. Ἡ μία, καθαρῶς πνευματικὴ, ἐγκείται εἰς τὴν φύσιν αὐτὴν, εἶναι τὸ κυριώτερον προσὸν τῆς ἀνθρωπίνης λαλιάς, ὁμοιοειδὴς μετὰ τὴν πρώτην γλωσσπλαστικὴν δυνάμιν ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐπήγασαν ὅλα αἱ πρωτόπλαστοι μήτραι. Κάθε λέξις ἀπ' ἀρχῆς ἐγεννήθη ὡς σημεῖον εἴτε ἐνός καὶ μόνου ἀντικειμένου, εἴτε μιᾶς καὶ μόνης ἰδιότητος, εἴτε μιᾶς καὶ μόνης ἐνεργείας, κατόπιν κατὰ νόμον φυσικόν, ὅπου συντρέχουν καὶ τὸ ὀρμέμφυτον ἢ τὸ πνεῦμα, ἡ σημασία τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων μεταφέρεται εἰς τὰ νοητὰ, ὥστε ἡ λέξις γίνεται βαθμηδὸν ἰκανὴ νὰ ἀντιπροσστήσῃ εἴτε λογικῶς εἴτε εἰκονικῶς εἴτε συμβολικῶς πολλὰ καὶ διάφορα ἀνάλογα ἢ συγγενῆ νοήματα, πολλὰ καὶ διαφόρους πνευματικὰς ἢ αἰσθηματικὰς σχέσεις καὶ ἀποχρώσεις· ἡ ἱστορία τῶν νεωτέρων γλωσσῶν μαρτυρεῖ πόσον εἶναι ἀνεξάντλητος ἡ πηγὴ αὐτὴ καὶ πόσον ἐσφαλμένη ἡ πρόγνωσις περὶ τῆς ἰκανότητος μιᾶς γλώσσης ἀπὸ τὸ λεκτικόν της, ἐνόσω αὐτὴ εὐρίσκειται ἀκόμη εἰς ἀκαλλιέργητον κατάστασιν. Ἡ δευτέρα μέθοδος, τὴν ὁποῖαν θὰ ὀνομάσωμεν ὀργανικὴν, συνίσταται εἰς τὴν ἰδιότητα, τὴν ὁποῖαν ἔχει κάθε γλῶσσα, ποῖα περισσότερον ποῖα ὀλιγώτερον, νὰ γεννοβολῆσῃ μετὰ ἀπὸ τὰς πρωτοτύπους λέξεις παράγωγα καὶ σύνθετα· ποικίλαι τῆς ἀρχικῆς καταλήξεως μεταβολαὶ χρησιμοποιοῦν νὰ τροποποιήσουν τὴν πρώτην τῆς λέξεως σημασίαν, νὰ δηλώσουν νέας ἰδιότητας καὶ νέας κατηγορίας· ἡ σύνθετος πάλιν λέξις γίνεται σημεῖον νέας ἰδέας συνθέτου, εἰς τὰ ὀνόματα περιορίζει ἢ ἐπεκτείνει ἢ διαβαθμίζει τὴν ἰδιότητα, εἰς τὰ ῥήματα τὸ πάθος ἢ τὴν ἐνέργειαν, καὶ τοῦτο κατορθώνεται μετὰ θαυμαστὴν ἀκριβείαν καὶ διακρίνειαν, εἰς τὰς καλῶς ὀργανισμένους γλώσσας, ὅπου τὰ μέλη τῆς συνθέτου λέξεως δὲν εἶναι μηχανικῶς συγκαλλημένα, ἀλλὰ ὀργανικῶς συγχωνεύονται.

Ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν αὐτὰ τὰ ἐξαισιὰ χαρί-

σματὰ εἰς τὴν γλώσσαν καὶ εἰς τὴν ψυχὴν ἐνός λαοῦ, εἰς τὴν ἀκόμη φυσικὴν του κατάστασιν, ὅσο ἡ διάνοια φαίνεται ἐρημος ὑψηλοτέρων ἰδεῶν, τόσο ζωντανότεραι εἶναι ἡ καρδιά καὶ ἡ φαντασία, καὶ αἰσθάνονται τὴν ὀρμὴν νὰ ἐκφράσων χωρὶς νὰ μεσολαβήσῃ ἡ σκέψις, τὴν ἀγνήν ἀντιληψὴν τῶν ἐσωτερικῶν φαινομένων καὶ τῶν ἐξωτερικῶν· τότε ἀναβράζει, ὡς ἀπὸ ἀθόλωτον πηγὴν, ἡ αὐτόματος ποιήσις· τὸ ἐθνικὸν πνεῦμα εἰς τὴν παροιμίαν καὶ εἰς τὰ ῥητὰ περιλαίει μετὰ θαυμαστὴν συντομίαν τὰ στοιχειώδη διδάγματα τοῦ πρακτικοῦ βίου, δοξάζει τὴν ἀρετὴν καὶ στηλιτεύει τὴν κακίαν· εἰς τὸ παραμῦθι διερμηνεύει συμβολικῶς τὴν παιδικὴν ἰδέαν ὅπου ἔχει τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου, εἰς τὸ τραγῳδί τὸ ἀνώτερον αὐτὸ ξεχειλίσματα τῆς ψυχῆς, ἀπομνημονεύει καὶ μεγαλοποιεῖ τὰς μυθικὰς καὶ τὰς ἱστορικὰς παραδόσεις. Ἡ ἀρελῶς εἰκονίζει τὴν ἄμεσον τῶν φυσικῶν ἐμφανίσεων αἰσθησιν, ἢ περιπαθῶς ἐκφράζει τὰ τραγῳδία καὶ τὰ πένθημα αἰσθημάτων. Αὐτὰ αἱ πρώται ἀπαρχαὶ τῆς πλαστικῆς δυνάμεως τοῦ λαοῦ, αὐτὰ τὰ πρώτα σπέρματα, ὅθεν εἰς τὸ μέλλον θὰ βλαστήσουν ὅλα τὰ διάφορα τῆς ποιήσεως εἶδη, ἐμφανίζονται πλουσιότερα καὶ εὐγενέστερα ἐκεῖ ὅπου τὴν ψυχὴν τοῦ ἔθνους ἐδοκίμασαν μεγάλα παθήματα καὶ ἀγῶνες γενναίους. Εἰς αὐτὰ τὰ φανταστικὰ πλάσματα φαίνεται ὅτι ὁ νοῦς τῆς κοινωνίας ἐγεννῶν ἤδη ἰκανὸς νὰ ἀραιρευθῆ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τῆς καθημερινῆς ζωῆς διὰ νὰ θεωρήσῃ ἀντικείμενα φύσεως καθολικωτέρας, ὥστε ἀναγκαιῶς καὶ ἡ γλῶσσα ἀναθάλπει εἰς σταθμὸν ἀνώτερον, ὅπου κάποια τάξις καὶ κάποια ἐνότης τὴν διακρίνει ἀπὸ τὸν ἀπολυμένον καὶ ἀκατασκευάστον τρόπον τῆς συνηθισμένης οὐλιᾶς· τότε ὡς ὄργανον πλαστικώτατον τῆς ἐμπνεύσεως εὐρίσκειται ὁ στίχος, μετὰ ῥυθμὸν τόσο ἀνομόδιον εἰς τὴν κλίσιν τοῦ ἔθνους καὶ εἰς τὴν φύσιν τῆς γλώσσης, ὥστε τὸ πρωτόπλαστον ἐκεῖνο μέτρον συνήθως εἶναι προωρισμένον νὰ μείνῃ εἰς τὰς ἐρχομένας τῆς γλώσσης περιόδους πρότυπον ἀθαρτὸν τοῦ ποιητικοῦ λόγου. Καὶ τὰ πρώτα αὐτὰ σημεῖα τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας εἶναι τόσο χαρακτηριστικὰ ὥστε, ἂν συμβῆ διὰ λόγους αἰουσιώδους νὰ μὴ ἐπακολουθήσῃ ἀνάλογον τὸ μέλλον, αὐτὰ καὶ μόνον θαυμάζονται ὡς φωτεινὰ μαρτυρῖα γλωσσικῆς δυνάμεως καὶ καλλιτεχνικῆς ἰκανότητος. Ἀλλὰ εἰς αὐτὴν τὴν περίοδον θαυμαστῆς φυσικῆς γονιμότητος, πρὸ πάντων εἰσχωροῦν εἰς τὴν γλώσσαν ξενόφωνα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα τὴν νοθεύουν, καὶ τὴν παραμορφοῦν, καθὼς ὅσον πολλὰς φορές συμβαίνει, διὰ λόγον ψυχολογικὸν ἀνερευνητόν, ἡ ξένη λέξις νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν ἰθαγενῆ, ἐὰν καὶ ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη εἶναι σημεῖον τῆς αὐτῆς ἰδέας· εἰς τὰς γλώσσας ὅσαι ἔχουν κινήν καὶ σύγγρονον τὴν καταγωγὴν, καὶ σχεδὸν ἀνεπαίσθητον τὴν κλιτικὴν μορφήν, τὰ ἀλλότρια ταῦτα στοιχεῖα εὐκόλως ἀφομοιώνονται πρὸς τὸν ὀργανισμὸν τῆς γλώσσης· ἀλλὰ εἰς τὰς γλώσσας ὅσαι ἔχουν ἰδίαν καταγωγὴν, ὡς εἶναι ἡ γερμανικὴ καὶ ἡ νεοελληνικὴ, ἂν ὄχι ἀδύνατος, δύσκολος εἶναι ἡ συγχώνευσις ξένων λέξεων καὶ ξένων κατα-

λήξεων. Καὶ τοιαύτη νόθευσις περισσεύει, ὡς εἴπαμεν, εἰς αὐτὴν τὴν περίοδον, καθὼς ἡ γλῶσσα εἶναι ἀκόμη ἀφειμένη εἰς τὸν ἑαυτὸν της, ὥστε οἱ πεπαιδευμένοι δὲν φροντίζουν νὰ θέσουν φραγμὸν εἰς τὴν ἐπιδρομὴν ἢ καὶ νὰ τὴν περιορίσουν.

Ἡ χρονικὴ διάρκειαι τῶν δύο τούτων περιόδων, τῆς ἀποσυνθετικῆς καὶ τῆς ἀναδιοργανωτικῆς, τυγχάνει νὰ εἶναι μακροτέρα ἢ συντομωτέρα, νὰ ἔχη πολλοὺς ἢ ὀλιγώτερος σταθμούς, ἀνάλογως καὶ πρὸς τὴν ἰκανότητα τῆς γλώσσης, πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ, καὶ πρὸς τὰς ἱστορικὰς περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ διακόψουν τὴν φυσικὴν πρὸσδόν, ἀλλὰ ἡ γλῶσσα ἢ ἀρχῆ ἢ στοιχειώδης ἐκείνη γλωσσπλαστικὴ ἐργασία προετοιμάζει τὴν ὕλην εἰς τὴν ἀνωτέραν διαμόρφωσιν, καὶ αὐτὴ ἀρχίζει εἰς τὴν τρίτην περίοδον, τὴν καλλιτεχνικὴν. Εἰς τὰς δύο προηγουμένας περιόδους ἡ γλῶσσα γεννάται, ἀναπτύσσεται, καὶ μορφώνεται κατὰ νόμον σχεδὸν ἀποκλειστικῶς φυσιολογικῶς, ὅπου ἐπικρατεῖ τὸ ἀσυναίσθητον, τὸ αὐτόματον, ἢ ἀναγκαιότητα· εἰς τὴν τρίτην περίοδον ἐπιστατεῖ πρὸ πάντων ἡ συνειδησις, τὸ πνεῦμα, ἡ ἐλευθερία, ὅθεν εἰς τὸ ἐξῆς αἱ μεταβολαὶ, εἰς τὰς ὁποῖας θὰ ὑποβληθῆ ἡ γλῶσσα, θὰ ἔχουν κυρίως τὸν λόγον τῶν εἰς τὴν διανοητικὴν ἐνέργειαν. Τὸ πρῶτον μεταβατικὸν βῆμα ἔχει κάμει ἡ δημοτικὴ ποιήσις, καθὼς ἐφθασεν εἰς τὰ μέθρια τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης· ἡ ἀνωτέρα πνευματικὴ ἐργασία, ἡ ὁποῖα προοιωνίζεται ἀτελῶς εἰς τὰ ἀπρόσωπα πλάσματα τοῦ λαοῦ, ἀνήκει εἰς τὴν μεγαλοφυίαν· ἀλλὰ συνήθως, πρὶν ἐμφανισθῆ ἄτομον, τόσο δημιουργόν, ὥστε νὰ δώσῃ εἰς τὴν τέχνην καὶ εἰς τὴν γλώσσαν τὴν τελειότεραν ἐκφρασιν, παρουσιάζονται ἐποχαὶ διάμεσοι, ὅπου διαφοροῖ ἐργάται τοῦ λόγου ἐπεξεργάζονται τὴν γλώσσαν καὶ τὴν εἰσάγουν εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν μόρφωσιν, καὶ τὸ στάδιον τοῦτο ἐνδέχεται νὰ περατωθῆ εἰς πολλὰς γενεάς, καθὼς παρατηρεῖται εἰς τὰς περισσότερας τῶν νεωτέρων φιλολογιῶν, ἐξαιρουμένης τῆς Ἰταλίας, ὅπου μέγα ἀριστοτέχνημα ἀπεκάλυψεν ἀπ' ἀρχῆς ὅλην τὴν δυνάμιν τῆς γλώσσης, χωρὶς νὰ προηγηθῆ ἄξια λόγου καλλιέργεια. Ἐὰν πρὸς τελειοποίησιν τῆς γλώσσης συντελεῖ περισσότερον ἢ ἀργαπὸρος διάπλασις, ἢ τὸ θαῦμα τῆς ἐξαρῆς δημιουργίας, εἶναι ἀμυβόλον, ὅπως δὴ ποτε εἶναι γεγονός ὅτι ὁ γραπτὸς λόγος, ἐὰν εἶναι τὸ ἐξαγομένον μακροχρονίου ζύμωσεως, γίνεται πλούσιος, πολυμερὴς, εὐκαλοκινήτος, ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἡ παρελασις τοῦ χρόνου συνεπιφέρει ἀφεύκτως τὴν ἐπικοινωνίαν πρὸς ἄλλας συγγενεῖς φιλολογίας, λαμβάνει κοσμοπολιτικὸν χαρακτῆρα πρὸς βλάβην τῆς ἀτομικότητος του. Ἐὰν ἀπ' ἐναντίας ἐλαβε τὴν πρώτην ζωηφόρον ὄθησιν ἀπὸ τὴν μεγαλοφυίαν, γίνεται πρωτοτυπώτερος, πλαστικώτερος καὶ συμφωνότερος πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ ἔθνους, ὅθεν καὶ ἀσυμπαθέστερος πρὸς ξένα στοιχεῖα.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς δύο περιστάσεις ἡ συναίσθητος διαμορφωτικὴ ἐργασία, ἂν καὶ διακρίρῃ κατὰ τὴν λεπτότητα καὶ τὴν ἐκτασιν, ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν μέθοδον. Πρῶτος οὐσιωδέστατος ὅρος αὐτῆς εἶναι ἡ ἐξέυρεσις τοῦ προσφυστέρου εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ

πνεύματος γλωσσικού στοιχείου ὥστε διὰ τὸ ὁμοίμορφον καὶ εἰς τὸ ὑλικὸν καὶ εἰς τοὺς τύπους νὰ προσφέρεται ἕδαφος στερεόν εἰς τὰ πλάσματα τῆς τέχνης· ὅθεν μεταξὺ τῶν διαφόρων διαλέκτων παντοῦ ἐπροτιμήθη ὡς βᾶσις τοῦ γραπτοῦ λόγου τὸ ἰδιώμα τοῦ πλέον πολιτισμένου κέντρου, ὅπου ἔζησε ζωντανώτερον ἢ ἐθνικὴ ζωὴ. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ ποιητὴς παραβλέπει κάποτε εἰς τοῦτο τὴν αὐστηρὰν κανονικότητα, ὅταν, διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ μέτρου καὶ διὰ νὰ σηκώσῃ τὴν γλῶσσαν ὑπεράνω τῆς κοινῆς λαλιᾶς, ἀσπάζεται μίαν τεχνητὴν ἀνωμαλίαν δανειζόμενος ἀπὸ τὰ ἄλλα ἐθνικὰ ἰδιώματα καὶ λεκτικῶν καὶ τύπων, καὶ σχηματισμούς· ἀλλὰ τὰ ἀλλότρια ταῦτα στοιχεῖα, καθὼς συγχωνεύονται καὶ ὁμαλιζοῦνται μέσα εἰς τὴν ρυθμικὴν μελωδίαν, δὲν φαίνονται παράτονα εἰς τὴν αἴσθησιν τοῦ λαοῦ. Δεύτερος ὅρος εἶναι ἡ ἀποκάλυψις τῆς γλωσσικῆς ὕλης· καὶ εἰς τοῦτο ὀδηγοῦν τὸν ποιητὴν τὸ γυμνασμένον γλωσσικὸν τοῦ αἰσθημα καὶ ἡ φιλοκαλία· ὁ ποιητὴς ἀνθολογεῖ ὅ τι ἐκλεκτότερον καὶ πνευματικώτερον ἔχει ἡ γλῶσσα. Αὐτὸς μόνος εἶναι ἄξιος νὰ διακρίνῃ μέσα εἰς τὴν ἄμορφον ὕλην ὅ, τι ἐγεννήθη ἀπ' ἀρχῆς βάρβαρον, ἄχαρι, ἀσθενικόν, ἄφωτον, ἄγονον, νεκρογέννητον, ἀπ' ὅ, τι εἶναι ἡμερον, χαριτωμένον, εὐρωστον, διαφανές, γόνιμον, βιώσιμον, καὶ εἰς τὸ λεκτικὸν καὶ εἰς τὴν φρασολογίαν· ἀλλὰ τοιαύτη ἐκλογή, ἔργον ὑψίστης ἐμπνεύσεως, ἡ ὅποια προτρέχει τῶν καιρῶν, δὲν ἐπιτυγχάνει πάντοτε καὶ ὀλικῶς, καὶ τοῦτο ἐξηγεῖ πῶς τὰ ἀρχαιότερα καλλιτεχνήματα περιέχουν μέρη ὅπου ἡ γλῶσσα δὲν ἔπαθε τίποτε ἀπὸ τὰς μετέπειτα μεταβολάς, μένει ἀγέραςτος, καὶ ἄλλα ὅπου φαίνονται ἀκόμη τὰ νεκρά τῆς βαρβαρότητος ἀπομεινάρια. Τρίτος ὅρος καὶ οὐσιωδέστατος εἶναι νὰ δοθῇ εἰς ὅ, τι ἡ γλῶσσα ἔχει δυνάμει ὅλη ἢ δυνατὴ ἐνέργεια καὶ ἔκτασις· τὰς δύο τῆς γλώσσης ἰκανότητες, τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν ὀργανικὴν, καλλιεργῆ αὐτομάτως, ὡς εἶδομεν, ἢ καρδίαν καὶ ἢ φαντασίαν τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ πάλιν μόνος ὁ ἀληθὴς καλλιτέχνης δύναται νὰ τὰς γονιμοποιήσῃ εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν καθὼς τοῦ τὸ ἐπιβάλλει ἢ ἀνάγκη νὰ διερμηνεύσῃ νέας ἰδέας καὶ νέα συναισθήματα. Κατ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν οἱ ποιηταὶ δικαίως ὀνομάζονται γλωσσοπλάσταί, διότι εὐρύνουν τὰ ὅρια τῆς γλώσσης καὶ ἐὰν τὰ γλωσσικά των δημιουργήματα εἶναι ἀδιάστατα, τότε ἡ νεόπλαστος λέξις, ὡς ἔχει διαφανῆ τὴν σημασίαν, εἰσάγεται ἀμέσως εἰς τὸν γραπτὸν λόγον καὶ εἰς τὸν προφορικὸν καὶ ἀποτελεῖ ὀριστικῶς ἀναφαιρέτον μέρος τοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ.

Συγχρόνως μὲ τὸν ἑμμετρον ποιητικὸν λόγον ἐμφανίζεται εἰς αὐτὴν τὴν τρίτην περίοδον ἡ ἀφελὴς πεζογραφία, ἡ ὅποια ἔχει ὅλας τὰς καλλιτεχνικὰς ιδιότητας, ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν περιορίζεται ἀπὸ τὸ μέτρον, ἐκτείνει περισσότερον τὴν περιοδολογίαν, ἀποφεύγει τοπικούς ιδιωτισμούς, ὅθεν εἶναι πολὺ πλέον ὁμοίμορφος καὶ συμφωνοτέρα πρὸς τὸν προφορικὸν λόγον. Εἶδη αὐτῆς κυριώτερα εἶναι τὰ μικρὰ διηγήματα, καὶ τὰ χρονικά, μικρογραφικὰ ἀρχέτυπα τοῦ μυθιστορηματοῦ καὶ τῆς ἱστορίας τῶν κατόπιν φιλολογικῶν περιόδων.

Ὁ ἀληθινὸς πεζὸς λόγος ἀρχίζει εἰς τὴν τετάρτην τῆς γλώσσης περίοδον, ἡ ὅποια λαμβάνει τὴν ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν ἀνακίνησιν ἀναμορφωτικῶν τῆς κοινωνικῆς ἰδέων. Τότε οἱ κήρυκες τῶν νέων δογμάτων, εἴτε πολιτικῶν εἴτε θρησκευτικῶν, ὡς ἔχουν ἀνάγκη νὰ ἐνεργήσουν εἰς ὅσον τὸ δυνατόν εὐρύτερον κοινωνικὸν κύκλον, παίρνουν ὡς κατάλληλον διαδόσεως μέσον τὴν δημώδη γλῶσσαν, καὶ ἐξαναγκάζουν τοὺς συντηρητικούς, τοὺς φύλακας τῶν ἀρχαίων θεσμῶν, νὰ κατέλθουν εἰς τὸ αὐτὸ πεδίον καὶ νὰ χειρισθῶν τὸ αὐτὸ ὄπλον εἰς τὴν πολεμικὴν των. Τότε πρῶτην φορὰν ἡ λαϊκὴ γλῶσσα ἀντηγεῖ καὶ ἀπὸ τὸν ἄμβωνα, καὶ γράφεται διὰ νὰ πραγματευτῆ θέματα καὶ θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ, ὡς τε ἀνάγεται εἰς τὸ στάδιον τοῦ διαλεκτικοῦ λόγου καὶ διέρχεται κρισιμωτάτην ἐποχὴν. Ἔως τότε ὄργανον ζωντανὸν τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ μόνον μέσον εἰς τὴν περιοχὴν τῆς τέχνης καθ' ἑαυτήν, δὲν ἔχει ἀποκτήσῃ τὰς ἄλλας ιδιότητας, ὅσας θέλει ὁ πεζὸς λόγος, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ ἦναι ἡ ἄμεσος τῆς καθαρῆς διανοίας ἐρμηνεία· ἀπορία λεκτικοῦ, ἀτέλεια γραμματικῶν ἀρμῶν, ἀδυναμία καὶ ἐλλείψεις, τὰς ὁποίας ὁ ποιητικὸς λόγος ἢ προσπερνᾷ ἢ θεραπεύει μετὰ τὴν εἰκονικὴν ἀντιπαράστασιν, γίνονται πολὺ ἐπαίσθητα ὅταν, διὰ νὰ ἐξηγηθῶσι ἀρηρημένα καὶ σύνθετα νοήματα, νὰ καθορισθῶν λογικὰ σχέσεις, χρειάζεται ἀκριβεστέρην κυριολογία, συντακτικὴν κατασκευὴν ἰσχυροτέραν, καὶ περιεκτικωτέρα περιοδολογία.

Ὅτι γλῶσσα εὐγενὴς δύναται μετὰ τὴν πολυμερέςτην ἀνάπτυξιν τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς νὰ ἐκπληρώσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τῆς καὶ αὐτὸν τὸν προορισμὸν, τὸ μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας, ὅπου ὁ πεζὸς λόγος, ἀν καὶ ἀρχαί, ἐκαταρτίσθη καὶ ἐτελειοποιήθη θαυμασίως, ὥστε κατόπιν ἐγενεῖ πρότυπον εἰς τοὺς Λατίνους· ἀλλὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἄγνωστοι ἱστορικὰ περιπέτεια ἔχον χωρὶς παντάπασιν ἀπὸ τὴν κατὰ τὴν φύσιν του, ὥστε, καθὼς ὁ πολιτισμὸς του, μᾶς παρουσιάζεται αὐτοτελής, ὁμοίως καὶ ἡ γλῶσσα αὐτομόρφωτος, εἰς τὸ διάστημα πολλῶν αἰώνων, ἀνέβη ἀπὸ τὴν ἀπλουστεράν εἰς τὴν συνθετωτέραν ἔκφρασιν. Εἰς ἄλλην, ὅπως ἀντίθετον θέσιν, εὐρίσκονται τὰ ἔθνη, ἐὰν ἀδιάκοπος παράδοσις τὰ συνδέη, πλέον ἢ ὀλιγώτερον, μετὰ τὸ παρελθόν· αὐτοῦ τὸ ἀρχαῖον πνευματικὸν κερძαλίον, ὅσα καὶ ἂν ἐμεσολάβησαν μεταβολαί, καθὼς ἀπετυπώθη εἰς τὰ συγγράμματα, εἰς τὴν πολιτείαν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὑπάρχει ὅλον μέσα εἰς τὴν προγονικὴν γλῶσσαν· ὅθεν, ὅταν οἱ πεπαιδευμένοι θὰ μεταχειρισθῶν τὴν νεωτέραν παράγωγον εἰς ἀντικείμενα καθαρῶς πνευματικὰ, εἰς ἀνάγκης λαμβάνουν τὸ ἀρμόδιον λεκτικὸν καὶ τὴν καθιερωμένην τῶν ἰδεῶν διατύπωσιν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν. Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ ἀναγκαία αὕτη συναρμοστικὴ ἀρχαίων στοιχείων καὶ νέων θὰ γενήσῃ δύσκολα προβλήματα εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ λόγου. Καὶ κατὰ πρῶτον ἄλλοι οἱ φωνητικοὶ νόμοι καὶ ἄλλη ἡ μορφολογία τῆς ἀρχαίας γλώσσης καὶ τῆς νεωτέρας· βεβαίως πρῶτος ἐπιβάλλεται κανὼν νὰ μὴ παραβιάζεται ἡ φύσις τῆς ζωντανῆς φωνῆς, ἀλλὰ πάλιν

ἡ ἀρχαία λέξις εἰσαγομένη δὲν πρέπει νὰ ἀλλοιωθῆ εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ καταστήσῃ ἀγνώριστος, διότι τοῦτο, ἂν ἐγίνετο, θὰ ἦτον ὡς νὰ ἐχωρίζετο τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν ψυχὴν, τὸ σημεῖον ἀπὸ τὴν ἰδέαν· ὅθεν βλέπομεν ὅτι εἰς τὰς νεολατινικὰς γλώσσας οἱ συγγραφεῖς ἐσεβάσθησαν τὸν φθολογικὸν τύπον τῆς ἀρχαίας λέξεως, ἂν καὶ ἀσύμφωνον πρὸς τὸν νεώτερον· τοιαύτη παράλληλος παράθεσις δύο διαφόρων φωνητικῶν συστημάτων εἶναι ἐπιστημονικῶς ἄλογος, καὶ καλλιτεχνικῶς ἀσχημος, ἀποτελεῖ ἀληθινὸν βαρβαρισμὸν, ὁποῖος ποτὲ δὲν ἐπαρουσιάσθη εἰς τὰς προηγουμένας τῆς γλώσσης περιόδους, καὶ δὲν ἐπαρουσιάσθη διότι τῆς ἀσυνειδήτου ἐργασίας τοῦ λαοῦ εἰς τὴν ἀποσύνθεσιν ἀναδιοργάνωσιν, πολὺ διαφέρει ἡ μέθοδος τοῦ λογίου, ὅταν ἐπιχειρῆ νὰ ἀναπληρώσῃ τὰς ἐλλείψεις τοῦ προφορικοῦ λόγου μετὰ τὰ ἐρόδια τῆς προγονικῆς γλώσσης· ὁ μετασχηματισμὸς ἐκεῖνος ἐνεργεῖται βαθμηδόν, διέρχεται διαφόρους φάσεις καὶ μορφὰς ἕως νὰ στερεωθῆ εἰς ἕνα τύπον νεώτερον· ἀπ' ἐναντίας ὅταν ὁ λόγιος ἀναγκάζεται νὰ πάρῃ λέξιν ἀρχαίαν, τὸ πράττει κατ' εὐθείαν καὶ ἀμεσολάβητα, ὥστε μεθοδικὴ ἀπότομος τῆς εἰσαγομένης λέξεως συμμόρφωσις πρὸς τοὺς φθολογικούς νόμους τῆς νεωτέρας γλώσσης θὰ ἦτον αὐθαίρετος καὶ βιασμένη· ἐὰν πράξῃ τοῦτο, δημιουργεῖ πρᾶγμα ἀνύπαρκτον, οὔτε ἀρχαῖον οὔτε νέον· ἀλλὰ εἰς τὴν ἀρχαίαν λέξιν διδεται ἡ νέα μορφολογία, διότι εἰς τὰς νεολατινικὰς γλώσσας, ὡς ἔχουν τὴν κλίσιν σχεδὸν ἀνεπαίσθητον ἢ πολὺ διάφορον τῆς λατινικῆς, θὰ ἦτον ἄλλος βαρβαρισμὸς ἀδικαιολόγητος νὰ εἰσαχθῆ μετὰ τὴν ἀρχαίαν λέξιν καὶ ὁ λεκτικὸς τύπος καὶ ἡ κλίσις· τὸ πρᾶγμα διαφέρει, ὅταν ἡ παράγωγος γλῶσσα, καὶ εἰς τοῦτο ὁμοιοειδεστέρην πρὸς τὴν προγονικὴν, ἐφύλαξε σχεδὸν ἀκεραίαν τὴν κλιτικὴν ἰδιότητα· τότε ὄχι μόνον οἱ φθολογικοὶ νόμοι ἀλλὰ καὶ ὁ λεκτικὸς καὶ ὁ μορφολογικὸς τύπος δύναται νὰ διατηρηθῶν χωρὶς νὰ προσβάλλεται τὸ γλωσσικὸν αἰσθημα καὶ νὰ βιάζεται ἡ φύσις τῆς νεωτέρας γλώσσης.

Ἀλλὰ ἡ σπουδαιότερα τῶν δύο ἰδιωμάτων διαφορὰ συνίσταται εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ὀργανισμόν· αἱ ἀρχαία γλώσσαί, ἰδίως εἰς τὰ συγγράμματα τῆς ὀρίμου ἡλικίας των, ἀνέπτυσαν εἰς ἄκρον τὸν συνθετικὸν χαρακτήρα, καὶ αὐτὸς φανερόνεται εἰς ὅλα τὰ πολυειδῆ γραμματικὰ ὄργανα καὶ εἰς τὴν σύνταξιν· αἱ νεώτεραι γλώσσαί, γεννημέναι ἀπὸ διαλύσεων, ἐβήσαν εἰς τὰ τελευταῖα τῆς ἀναλύσεως ὄρια, ὅθεν καὶ ἔχουν ἰσχυροτάτην τὴν γραμματικὴν κατασκευὴν· Ἰδοῦ διατὶ οἱ πρῶτοι πεζογράφοι, μὴ δυνάμενοι νὰ κατασκευάσουν τὸν διαλεκτικὸν λόγον σύμφωνα μετὰ τὸν νεώτερον ἀναλυτικὸν τύπον, προσπρεύουν εἰς μέσα μηχανικὰ διὰ νὰ συμμορφωθῶν μετὰ τὴν ἀρχαίαν πλοκήν, καὶ ἐπειδὴ, ὡς ἤδη ἐπαρτηρήσαμεν, ἀποβλέπουν κυρίως εἰς σκοπούς πρακτικούς ὀλίγον φροντίζουν περὶ τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Κάλου, περὶ τῆς μορφῆς· ἐκτὸς τούτου δὲν δύναται ἀπ' ἀρχῆς νὰ ἐξευρεθῆ μία κοινὴ εἰς ὅλους μέθοδος, ὥστε συμβαίνει μεταξὺ τῶν συγγραφέων τῆς αὐτῆς ἐποχῆς νὰ παρουσιάζονται πολλάι διαφοραὶ καὶ

ἀνομοιοότητες, καὶ εἰς τοὺς τύπους, καὶ εἰς τὸ λεκτικόν, καὶ εἰς τὴν φρασολογίαν καὶ εἰς τὴν σύνταξιν. Τοιαύτη ἀνωμαλία, πρὸς τὸ ἀνακριθείας καὶ συγχύσεως, γίνεται ψηλαρητῶς ἄτοπος ὅταν ὁ νέος γραπτὸς λόγος, ὡς ἐκείνη ἤδη ἀναγκαῖος εἰς τὸν δημόσιον βίον καὶ καθιερωθῆ ὡς ἐπίσημος, εἰσάγεται εἰς τὰ σχολεῖα, καὶ ἡ διδασκαλία του ἀπαιτεῖ ἀναγκάως τὸ κανονικὸν καὶ τὸ ὁμοίμορφον. Τοιαύτην διαρρυθμίσιν ἀναλαμβάνουν οἱ εἰς ἐπαγγελίματος γραμματικοί· ἀλλὰ ἡ μέθοδος των, ὅπως συστηματικὴ παίρνει ὡς γνώμονα τῆς κανονικότητος τὴν ἀρχαίαν γραμματικὴν, πλάττει αὐθαίρετους ἀναλογίας, ἐπανασθῶνει καὶ ἐπαναφέρει εἰς τὸν ἀρχαῖον τύπον τὴν λαϊκὴν λέξιν, δὲν σέβεται τὴν νέαν σημασίαν τῆς, καὶ ἐν γένει προτιμᾷ προχείρως νὰ ἀντλήσῃ τὸ λεκτικὸν ἀπὸ τὸν θησαυρὸν τῆς ἀρχαίας, χωρὶς προηγουμένως νὰ ἐρευνησῆ ἐὰν κατὰ τὴν ἀρμόδιαν ἔκφρασιν δύναται νὰ πλάσῃ εἴτε ἡ παραγωγικὴ τῆς γλώσσης ἰκανότης, εἴτε ἡ πνευματικὴ, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συμβαίνει νὰ ἀποκλείεται ζωντανὸν ὑλικὸν καὶ νὰ πλεονάζῃ τὸ ἀπονεκρωμένον ἀρχαῖον. Τοιαύτη βιασμένη ἀφομοίωσις πρὸς τὴν προγονικὴν γλῶσσαν, ἐὰν προχωρήσῃ διὰ πολὺν καιρὸν ἀπολέμητος, κατασκευάζει γραπτὸν λόγον πλαστὸν, μὴ δηλωτικὸν τοῦ ἐνδιαθέτου, ἀνοίγει μέγα χάσμα μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ προφορικοῦ, μεταξὺ τῆς ὀλιγαρχίας τῶν λογίων καὶ τοῦ λαοῦ. Τοιαύτη διγλωσσία ἐπικρατεῖ ἐνόσω φαίνεται ὅτι δὲν γίνεται πρόσοκιμα εἰς τὰ ὑλικά τῆς κοινωνίας συμφέροντα· ἀλλ' ὅταν ἔλθῃ στιγμή νὰ ἐνοσηθῆ ὅτι τὰ συμφέροντα ταῦτα εἶναι ἀχώριστα ἀπὸ τὰ πνευματικά, ὅταν μεσουρανήσῃ τὸ πῶς τοῦ πολιτισμοῦ, εἰς τὸ ὅποῖον ὅλοι ἔχουν δικαίωμα νὰ μετέχουν, τότε οἱ φιλοπρόδοι αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκη νὰ ὑποβάλουν εἰς ἐλεγχον καὶ νὰ ἀναθεωρήσουν τὸ διαμορφωτικὸν τῆς γλώσσης σύστημα, νὰ τὴν ἐπαναφέρουν εἰς τὰ φυσικά τῆς ὄρια καὶ νὰ τῆς ἀποδώσουν τὸν ἀληθινὸν χαρακτήρα.

Τῆς γλώσσης τὴν ἀναμόρφωσιν, εἰς αὐτὴν τὴν περίοδον, ἐνεργοῦν φιλόκαλοι λογοτέχνη, ἐὰν εἶναι ἰκανοί, ὄχι μόνον νὰ κατεδαφίσουν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀνοικοδομήσουν, νὰ φέρουν ἀπὸ τὰς ἀκόμη ἀγνάς πηγὰς ζωντανὰ ρεύματα καὶ καθαρὰ μέσα εἰς τὴν ἀκίνητον νεκροθάλασσαν τῆς συνθεματικῆς γλώσσης· ὅπως τὸ ὑψηλὸν τοῦτο ἔργον τελεσφορήσῃ ἀπαιτεῖται, μετὰ τὸν κανονιστικὸν νοῦν νὰ συνερῆσουν πάντοτε τὸ αἰσθημα καὶ ἡ φαντασία, ὑποτασσόμενα εἰς ἄκραν εὐλάβειαν πρὸς τὴν φύσιν τῆς ζωντανῆς φωνῆς. Εἶναι ἀληθές ὅτι αὐτοὶ οἱ μεταρρυθμισταί, καὶ ἂν τύχῃ νὰ εἶναι κάτοχοι τῆς γλωσσοπλαστικῆς δυνάμεως τῶν πρώτων ποιητῶν, δὲν ἔχουν πλέον ἀπέναντί των ὡς διαμορφώσιμον ὕλην τὸ ἀμίαντον τῆς λαϊκῆς γλώσσης στοιχείον ὅπως τὸ εἶχαν ἐκεῖνοι ἀπὸ τὴν ἀτεχνον ἐργασίαν λογογράφων ἀπειρών, καὶ ἀπὸ τὴν διορθωτικὴν τάσιν τῶν σχολαστικῶν, ἡ γλῶσσα μόνον εἰς τὸν ὕλην καὶ εἰς τὴν μορφὴν καὶ μέρος αὐτῶν ἐπέραςε εἰς τὴν χρῆσιν ἐκτεταμένου τῆς κοινωνικῆς κύκλου, κυρίως εἰς τὰ πολι-

πισμένα κέντρα, και τοιοῦτοι γλωσσικοὶ νεωτερισμοὶ μετεδόθησαν διότι ἱκανοποιούσαν ἀμέσους βιωτικὰς ἀνάγκας και εἶχαν τὸ ἐπίσημον κύρος τῆς πολιτείας. Ἀπὸ τοῦτο ἐννοεῖται πόσας δυσκολίας, εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, ἀπῆλθῃσεν ἡ καλλιτεχνικὴ τοῦ γραπτοῦ καλλιέργεια, ἀφ' οὗ και αὐτὸς ὁ προφορικὸς λόγος ἔπαυσε νὰ εἶναι τι ὁμογενὲς και ὁμοϊομορφον, ἐγένετο ἀρχαϊσμοὺς και ξενισμοὺς, οἱ ὁποῖοι τὸν παρεμόρφωσαν. Εἰς τὴν σπουδαίαν ταύτην ἐργασίαν οἱ λογοτέχναι παντοῦ ὠδηγήθησαν ὄχι ἀπὸ τὴν αὐθαίρετον μέθοδον τῶν διορθωτῶν τῆς γλώσσης, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ γενικὸν γλωσσικὸν αἶσθημα, τὸ ὁποῖον τοὺς εἰδείξε ποῖα ἀπὸ τὰ εἰσαγόμενα ἀλλότρια στοιχεῖα εἶναι ἀσυμβίβαστα πρὸς τὸν ἴδιον ὀργανισμόν τῆς ζωντανῆς γλώσσης, και ποῖα εἶναι ευκόλως ἀρρομοιῶσιμα. Τὰ πρῶτα δοκίμια καλλιτεχνικῆς πεζογραφίας, συνήθως μεταγλωττίσεις ἀριστουργημάτων τῆς ἀρχαίας ἢ τῆς συγχρόνου ξένης φιλολογίας, φανερόνουν τὴν ἀμηχανίαν πρὸς τὴν ὁποῖαν ἀγωνίζεται ὁ συγγραφεὺς, ἀλλὰ ὅσον και ἂν εἶναι ἀτελῆ ἐπενεργούσιν εἰς τὸν προφορικὸν λόγον, ὁ ὁποῖος βαθμῶν ἀπὸ αὐτὰ ἐξευγενίζεται και πλουτίζεται, διὰ νὰ ἀποτελέσῃ νέον ἔδαφος εἰς ἱκανωτέρους γλωσσολάστας.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ γλώσσα ζυμώνεται μέσα εἰς τὴν κοινωνίαν μετὰ τὴν ἀμισθαίαν ἀδιάκοπον ἐνέργειαν τοῦ λαοῦ και τῶν λογίων τοιαύτη διάπλασις βαθμιαία και ἀψηλάρητος γίνεται ταχύτερα και σκοπιμώτερα ὅπου ὑπάρχουν μεγάλα ἔθνη κέντρα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα και μόνον δύναται νὰ προέλθῃ ἡ δοκιμὸς χρῆσις και συνήθεια, λόγος προφορικὸς και γραπτὸς συνάμα, ὅσον τὸ δυνατόν ὁμογενὲς και ζωντανός, ἄξιός νὰ ὀνομάζεται ἔθνικός και τόσο περισσότερο θὰ ἀποκτήσῃ αὐτὰ τὰ προσόντα, ὅσον ἀρθρωτότερα περιέχει λαϊκὰ στοιχεῖα ἀπέναντι τῶν σχολαστικῶν πλασματῶν.

Τοιαύτη τῆς γλώσσης τροπὴ ἢ ὁποῖα δὲν ὑπόκειται εἰς ὀρισμένους κανόνας, διότι εἶναι ἡ συλληπτικὴ ἐργασία ὀλοκλήρου τῆς κοινωνίας, θὰ δώσῃ τὸν καλλιτεχνικὸν εἰς τὴν γλώσσαν τύπον, και ἡ γνησιότης τούτου δοκιμάζεται και ἀναρτίζεται πρὸ πάντων εἰς τὸ *Ἀρθμα*, και εἰς τὸ *Μυθιστόρημα*, διότι τὰ καθολικώτερα ταῦτα και περιεκτικώτερα τῶν φιλολογικῶν δημιουργημάτων, δὲν δύναται οὐδὲ ἐφήμερον ζῶν νὰ ζήσουν ἐὰν τὸ γλωσσικὸν τῶν σύστημα δὲν εἶναι νοητὸν, αἰσθητὸν και συμπαθὲς εἰς τὴν κοινωνίαν.

ΙΑΚΩΒΟΣ ΠΟΥΛΛΑΣ

ΑΠ' ΤΑ "ΛΕΥΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ.."

Ο ΠΟΝΟΣ ΤΟΥ ΝΟΥ

Ὁ πόνος τοῦ κορμιοῦ εἶνε τρανός και τῆς καρδιῆς ὁ πόνος πειὸ μεγάλος, τοῦ νοῦ ὁμως ὁ πόνος εἶνε ἄλλος, τοῦ νοῦ ὁ πόνος εἶνε κεραυνός.

Ναὶ κεραυνός! και μέσ' στ' ἀνθρωπινὸ κεφάλι, ποῦ σὰ σύμφεθ τὸν κρῦβει, γκρεμίζει ἕναν κόσμον φωτεινὸ, και φθείρει τὴ ζωὴ και τὴ συντηρίει.

Ψηλὰ τ' ἀστέρια δέρονονται δεμένα στὸ σκοτάδι, και τὰ βουνὰ ὀλιγόφωτες ὑψώνουν τὲς κορφές.

Στὴ Χτίση χρυσοφτέρωτη ἀπλώνεται ἡ ἐλπίδα, κι' ὅλου τοῦ κόσμου ὁ θόρυβος ξαναγεννιέται ἄργος.

Ζωῆς λαχτάρα κ' ἐρωτας . . . και στῆς αὐγῆς τὸ γέλοιο ἄλλοι κοιμῶνται ἀξέγνωστοι κι' ἄλλοι γοργὰ ξυπνοῦν.

Κι' ὁ ἀρρωστος πᾶνήσυχος στοῦ πόνου τὸ κρεβάτι ὀλονυχτῆς παράδερνε δὲν ἀγροικιέται πειὸ.

Κ' ἡ κόρη ποῦ ξαγρούπνυσε γιὰ τὸν κρυφὸ τῆς πόθο, κοιμάται ἀλαφροσπύθωτη σὰν τὸ μικρὸ παιδί.

Ἐνας μονάχ' ἀκοίμητος ὡς τὴν αὐγοῦλα μένει, ἕνας μονάχ' ἀπειραχτη τὴν κλινὴν παραιτᾷ.

Δέτε! μετὰ μάτια κόκκινα και πεθαμένου χροῶμα μοιάζει τὸ φῶς ποῦ τρέμοντας μπροστὰ του ξεψυχᾷ.

Ποῖός εἶνε; Μὴ βαρυσμίαρος πατέρας πῶχει μάθει πῶς σύρθην ἡ κόρη του στὸ ὄρομο τῆς ντροπῆς;

Φονιάς μὴν εἶνε κ' αἵματα μπροστὰ του τρέχουν μαῦρα; μὴν κλέφτης και μετάνοιωσε ποῦ ρήμαξ' ἐκκλίσαι;

Ὅτι κι' ἂν εἶνε κλάψετε τὸν ἀνθρωπο ποῦ μένει ὡς τὴν αὐγὴ μ' ἀνάσχυα τὰ μάτια και τὸ νοῦ.

Ὁ πόνος του ὁ ἀθώωτος, ὁ ὀράκοντας ὁ πόνος σφρατίζει σὲ χαλάσματα τὴν ἔρημν του ζωῆ . . .

Ψηλὰ τ' ἀστέρια χάθηκαν δεμένα στὸ σκοτάδι, κι' ὀλόγυρα σκορπιστικε τὸ φῶς τ' ἀληθινὸ.

Και μοναχὰ στὸν ἀνθρωπο ποῦ τέτοιον κρῦβει πόνος δὲ ρίχνει μίαν ἄχτιδα του κι' αὐτὸ τὸ θεῖο φῶς.

M. A. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

ΚΙΜΩΝ ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ¹

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΑ

Θ'.

Εἶγεν ἐν τῷ αὐτῷ τάγματι ὁ Ἀνδρεάδης προεστῆμενον, τὸν λοχαγὸν Φίλιππον Βράγκαν, ἀξιοματικὸν βαθείας στρατιωτικῆς μορφώσεως και ἐγκυκλοπαιδικοῦ καταρτισμοῦ λίαν ἀρτίου.

Τυχῶν διακεκριμένης οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς, ἐκπαιδευθεὶς και ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ στρατιωτικῶς, κητετῆθη εἰς τὸ πεζικὸν ἐξ ἐρωτος ἀμέτρου πρὸς τὸ ὄπλον τοῦτο, ἐργαζόμενος ἀδιαιδέτως και κατεχόμενος ὑπὸ τῆς εὐγενούς φιλοδοξίας τῆς ὑπεροχῆς ἐν τῷ κύκλῳ τῆς συναδελφότητος.

Ἀγαθώτατος και ἀβρότατος τὴν ψυχὴν, εἶχε τὴν παράδοξον μονομανίαν ἐπιδείξεως ἀναισθησίας και στυγνότητος, κρύπτων δὲ τοὺς θησαυροὺς τῶν αἰσθημάτων του, τοὺς ἐκάλυπτεν ὑπὸ παγερὰ στρώματα σαρκασμῶν και εἰρωνίας, ἐπιτηδευόμενος ἀνυπαρκτον ζήρασιν ψυχῆς, αὐτοσυκκοσαντούμενος, χλευάζων πᾶν ὅτι δὲν εἶναι ὕλη, και ἀπαρνούμενος πᾶσαν πίστιν εἰς οἶον δῆποτε ἰδανικόν. Ἡ εἰρωνία, ὁ σαρκασμὸς, ἦσαν δι' αὐτὸν ὁ ἐπιούσιος ἄρτος, εἰρωνία ὁμως, τὴν ὁποῖαν δὲν ἔφερον εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ οἱ κυματισμοὶ καρδίας συνταρασσαμένης ὑπὸ τοῦ θρόνου και τῆς μογθηρίας, ἀλλ' ἄκακος, ἀπὸ μόνης τῆς μονομανίας τῆς εὐφυλολογίας, ἐλαφρὰ, ὡς ἡ ρυτιδούσα μόνην τὴν ἐπιφάνειαν ἀκυμάντου θαλάσσης ῥιπή.

Ἠγάπα ὡς ἀδελφὸς τὸν Ἀνδρεάδην, βαθύτατα ἐκτιμῶν τῆς ψυχῆς του τὴν εὐγένειαν, ἀλλ' οὐδεμίαν παραλείπων εὐκαιρίαν, ὅπως τὸν λούσῃ διὰ ποταμοῦ σαρκασμῶν και στωματῶν.

Εἰς ταῦτα δὲ ἐνεπνεύετο κυρίως ἐκ τῆς ἐπιεικειᾶς και τῆς μαλακότητος τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Κίμωνος, πρὸς τὸν ὁποῖον οὐδεμίαν παρέλειπε εὐκαιρίαν, ὅπως ἀναπτύσῃ τὴν ταπεινὴν ἰδέαν, τὴν ὁποῖαν εἶχε περὶ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας.

— Ὅχι λασπώσης, ἀγαπητέ μου Κίμων, τῷ ἔλεγεν ἡμέραν τινά, ἂν ζητήσης παρ' αὐτῆς εὐγενεστέρως ἐμπνεύσεις και ὑψηλότερον προορισμόν, ἀπὸ τὸν προορισμόν τοῦ στομάχου σου, ποῦ αἰωνίως ἀλέθει γιὰ λογαριασμό σου, σὰν μιλωνᾶς ἀκούρατος, ἀπὸ τὸν προορισμόν τῶν ἐντέρων σου, τῆς κοιλίας σου, τῆς οὐροδόχου κύστεως, τὰ ὁποῖα ὅλα ἔχουν ἐπίσης ὑψηλὰ καθήκοντα, ἀπὸ τὸν προορισμόν τῶν ποδῶν σου, τῶν ὑπομονητικῶν αὐτῶν ἀχθοφόρων οἱ ὁποῖοι σὲ μεταφέρουν ὅπου ὀρίζεις. Εἶναι ἡ ἀλήθεια, ὅτι γιὰ τὰ ὄργανα αὐτὰ ἡ ποίησις δὲν καταδέχτηκε ποτὲ νὰ γράψῃ δύο στίχους, ἐνῶ ἀρότου ἔγεινε ὁ κόσμος δὲν ἔπαυσε νὰ σαλπυρίζει διὰ τὴν καρδίαν τὴν παλλομένην, δι' αὐτὸ δαγλαθὴ τὸ βρωμερὸ λαμπικὸ τοῦ αἵματος.

— Δὲν ἠξέυρω ποῦ χτυποῦν πάλι αὐταῖς ἡ κυμάνεις σου, Φίλιππε, τοῦ εἶπε μειδιῶν ὁ Κίμων, ἀλλὰ μοῦ φαίνεται ὅτι ὅλαις αὐταῖς ἡ θεωρίαις εἶναι

στρατηγικὴ διὰ νὰ προκαταλάβῃς τὰς θέσεις, ἐπειδὴ ἐνόησες, ὅτι θὰ σοῦ ἐπιτεθῶ γιὰ νὰ μὴ τιμωρήσης ἐκεῖνο τὸ δυστυχημένο στρατιώτη τοῦ λόγου μας τὸν Κρανᾶ, ὅπου ἔκαμε τεσσάρων ἡμερῶν ὑπέρβασιν ἀδείας, γιὰτὶ ἀρρώστησε τοῦ κακόμοιρου τοῦ παιδιοῦ ἢ μάνας του.

— Ἐδῶ εἴμασθε! Πάλι φιλανθρωπία; πάλι συγκινήσεις και ξεφυγήματα και εὐεργεσίας. Ἀλλὰ αὐτὸ ἐπὶ τέλος κατατῆ ἀνυπόφορο. Δὲν μοῦ λές, Κίμων, δὲν σκοπεύεις ἐπὶ τέλος νὰ πᾶς στὸ γινάτρο, νὰ κυταχτῆς, γι' αὐτὴ τὴν ἐπικίνδυνον μονομανίαν ποῦ σὲ παραδέρνει, νὰ ζητῆς νὰ κάμῃς ὄλο τὸν κόσμον ἐχθρὸς;

— Ἐγὼ νὰ κάμω ὄλο τὸν κόσμον ἐχθρὸς; Καὶ γιὰτὶ παρακαλῶ!

— Τί νόστιμο! Μὲ ρωτᾶς γιὰτὶ! Ἀπλούστατον ἐν τούτοις και εὐνόητον αὐτὸ τὸ γινάτρο. Διότι ἀπεράσιες νὰ εὐεργετήσης ὄλο τὸν κόσμον.

— Αὐτὸ πάλι δὲν τὸ περίμενα. Μήπως σήμερα σοῦ μπῆκε νὰ με διδάξῃς, ὅτι ἡ εὐεργεσία μας δημιουργεῖ ἐχθρὸς, ὅτι ὁ ἀνθρωπος δὲν ἀγαπᾷ τὸν εὐεργέτην του;

— Νάτα! Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν μᾶς κόπιασες, ταλαίπωρε, γιὰ νὰ μὴν τὸ γνωρίζῃς αὐτὸ; Ἀπὸ τὴν Οὐτοπίαν, ἢ μήπως ἀπὸ τὴν Ἡλιούπολιν, τὴν πόλιν τῶν τελείων ἀνθρώπων, και τῆς ἀγίας κοινωνίας, τὴν ὁποῖαν ὁμως, μάθε, ὁ Καμπανέλλας εἶχε τὴν φρόνησιν νὰ τὴν κτίσῃ εἰς τὸν ἥλιον, γιὰτὶ ἐκεῖ, ξέρεις, οἱ κίνδυνοι τοῦ ἐμπρησμοῦ τῆς εἶναι πολὺ ὀλιγώτεροι, παρὰ ἂν ἐκαμνε τὴν ἀνοησίαν νὰ τὴν τοποθετήσῃ ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῆς.

— Δυστυχῶς δὲν ἔχω τὰς γνώσεις σου, Φίλιππε, και δὲν γνωρίζω τίποτε οὔτε περὶ τοῦ Καμπανέλλα, οὔτε περὶ τῆς Ἡλιούπολεως. Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποῦ ἀνυπομονῶ νὰ μάθω εἶναι, ἐὰν ἡ ἀρρώστια τῆς παραδοξολογίας σὲ ἐκυρίευσεν σὲ τέτοιο βαθμὸν, ὥστε νὰ ὑποστηρίξῃς, ὅτι τὸν ἀνθρωπον δὲν τὸν ἐκλύει ἡ εὐεργεσία;

— Εἶπα ἐγὼ τέτοιο πρᾶγμα; Ἐλα Παναγία μου! Μὲ παρενόησες οἰκτρά. Τὸν συγκινεῖ και τὸν ἐκλύει, και πάρα πολὺ μάλιστα. Ὅταν ἄχαφρα ἕνας ἀνθρωπος περμένος εἰς τὴν θάλασσα, χαχλακίζει δέροντας μετὰ χεῖρια τὸ νερὸ, βγάζει ἀπὸ τὸ στόμα μπουρμπουλῆθρας, και ἐτοιμάζεται νὰ κατακαθίσῃ καμμιά δεκαριά ὀργυκῆς βαθείας, γιὰ νὰ τὸν γλεντίσουν ὕστερα, σὰν ὀρεχτικὴ ζακούσκα τὰ ψάρια, θὰ χαρῆ και θὰ συγκινηθῇ και πολὺ μάλιστα, ἐὰν βουτήξῃς μετὰ κίνδυνον τῆς ζωῆς σου και τὸν βγάλῃς ἐξω και τὸν στεγνώσῃς. Καὶ ὁ χρεώστης, ὅπου ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ κάγκελλα τῆς φυλακῆς, βλέπει ἀπόξω τὴ γυναίκα του και τὰ παιδιὰ του πανιασμένα ἀπὸ τὴν πείναν, πολὺ θὰ χαρῆ, πολὺ θὰ συγκινηθῇ νὰ τοῦ πληρώσῃς τὰ χρέη και νὰ τοῦ δώσῃς και λίγα λιανὰ ἔτσι γιὰ μαγιά, νὰ δουλέψῃ. Καὶ ἐκεῖνος ποῦ ἐτοιμάζεται νὰ καπνίσῃ τὰ μυαλά του, γιὰτὶ ἐπαίξε στα χαρτιά ξένα χρήματα και τὸν περιμένει ἡ ἀτιμία και ἡ εἰρκτή, θὰ δεχθῇ μετὰ δάκρυα τὴ βοήθειάν σου, ἢ ὁποῖα θὰ τὸν σώσῃ. Βεβαίως ὁ ἀνθρωπος ἀγαπᾷ πολὺ τὴν εὐεργεσίαν. Ποῖός λές; ὄχι;

¹ Ἴδε σελ. 242.

— Τότε πού είναι ἡ διαφωνία μας;

— Εἰς τοῦτο, ἀγαπητέ μου φιλόφρονε, πολὺ-δακρυ καὶ χρονίως συγκεκινημένοι. Ὅτι ἐγὼ δὲν σοῦ εἶπα, ὅτι ἀγαπᾷ καὶ τὸν εὐεργέτην του. Κάποιος μέγας στρατηλάτης, ἂν δὲν ἀπατώμαι, ὁ Φίλιππος, ὁ συνονόματός μου, εἶπε ποτέ. Τὴν θέλω τὴν προδοσία, βδελύσσομαι ὅμως τὸν προδότη. Πίστευέ με· πᾶς ἄνθρωπος ἀνεξαιρέτως ἤμπορεῖ νὰ εἴπῃ, δὲν λέγω χωρὶς νὰ ἐρυθριάσῃ, τοῦτο θὰ ἦναι ἰσως ὀλίγο δύσκολο, ἀλλὰ σίγουρα χωρὶς νὰ ψευσθῇ, ἀγαπᾷ τὴν εὐεργεσίαν, βδελύσσομαι ὅμως τὸν εὐεργέτην μου.

— Εἶναι καὶ παράξενα καὶ ἀπαίσια αὐτὰ ὅπου λέγεις. Ἀφοῦ, διὰ νὰ παρακολουθῶ πρὸς στιγμήν τὰ ἰδιῶτά σου τὰ παραδείγματα, ἀγαπᾷ ὁ ἄνθρωπος τὴν ζωὴν του, τὴν τιμὴν του, τῆς οἰκογενείας του τὴν ὑπαρξίν, πῶς δὲν θὰ ἀγαπᾷ, κατ' ἀνάγκην, ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος τοῦ χαρίζει τὴν ζωὴν, ἢ τὴν τιμὴν, ὁ ὁποῖος τοῦ σώζει τὰ παιδιὰ του; Πῶς δὲν θὰ εἶναι κατὰ φύσιν εὐγνωμων;

— Αὐτὸ φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως τὸ σωστό· καὶ διὰ τοῦτο, ἡ πονηρὰ αὐτῆ ὕαινα, ὁ ἄνθρωπος, αἰσχυρόμενος, ἐφρόντισε νὰ περιλάβῃ εἰς ὅλας τὰς γλώσσας καὶ εἰς ὅλα τὰ λεξικά, ὅταν πρόκειται περὶ γλωσσῶν αἱ ὁποῖαι ἔχουν τὴν δυστυχίαν νὰ ἀποκτήσουν λεξικά, τὴν λέξιν εὐγνωμοσύνη. Ἀλλὰ εἶναι λέξις ψευδής, Κίμων, ἔννοια ἀνύπαρκτος, τὴν ὁποῖαν ὅλοι οἱ αἰῶνες, οἱ ὁποῖοι, παρῆλθον δὲν ἤρκεσαν διὰ νὰ χαράξουν ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, ὅπως δὲν θὰ ἄρκεσουν ὅλοι ἐκεῖνοι, ὅσοι θὰ παρελάσουν ἐν τῷ μέλλοντι.

— Καὶ διατί τοῦτο;

— Ἀπλούστατα, διότι τὸ ζώπυρον παντὸς ἀνθρώπινου αἰσθημάτων εἶναι ὁ ἐγωϊσμός. Ἐγωϊσμός ἄκρατος, τόσῳ δὲ μᾶλλον ἰσχυρός, καθ' ὅσον λανθάνει κρυπτόμενος καὶ πιεζόμενος ὑπὸ τὸ βαρὺ προσωπεῖον αἰσθημάτων, τὰ ὁποῖα περιβάλλονται τὴν σπολὴν τῆς αὐταπαρησίας. Ὁ εὐεργέτης ἀγαπᾷ καὶ λαχταρεῖ διὰ τὸν εὐεργετούμενον, διότι εἶναι ἔργον του ἡ εὐεργεσία, διότι αὐτὸς δρᾷ, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἀπλῶς τὴν ὑφίσταται¹. Διὰ τῆς εὐεργεσίας ὁ ἄνθρωπος ἐγωϊσμός ἐξυπηρετεῖται θαυμάσια. Εἶναι, βλέπεις ὁ γενναῖος δωρητὴς ὁ εὐεργέτης, εἶναι ὁ Θεὸς ὁ ἀρ' ὑψηλοῦ ἐκτείνων τὴν χεῖρα διὰ νὰ πληρώσῃ ἀγαθῶν τὸν δειλὸν ἐκεῖνον, τὸν δακρύοντα εὐεργετούμενον, ὁ ὁποῖος τείνει τὴν χεῖρα ὡς πρὸς ἐπαίτειαν.

— Τότε διατί ἐπιζητεῖ καὶ ἀποδέχεται τὴν εὐεργεσίαν, ἀφοῦ εἶναι τόσον ταπεινωτικὴ;

— Διότι τοῦ χρειάζεται, κύριε νόστιμον! Διότι ἡ ἀνάγκη ἢ ἀγρία τοῦ ἐπιβάλλει νὰ σωθῇ, νὰ ἀναπτυχθῇ, νὰ ὑπάρξῃ δι' αὐτῆς. Τὴν στιγμήν ἐκείνην ὁ ἄνθρωπος θηρεύει ἀπλῶς τὸ συμφέρον εἰς

αὐτόν, ἀποδέχεται τὸ ὠφέλιμον· ὅταν αὐτὰ ἐπιτευχθοῦν, οὐδὲν ἀπομένει τὸ εὐφρόσυνον ἐν αὐτῇ τῇ ἀποθήκῃ τῶν αἰσθημάτων, ὡς ἀρέσκεσθε νὰ θεωρῆτε σεις οἱ εὐαίσθητοι τὴν καρδίαν¹. Καὶ ὄχι· μόνον δὲν ἀπομένει τίποτε εὐφρόσυνον, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον συμβαίνει. Ἐπειδὴ τὴν στιγμήν τῆς εὐεργεσίας ὁ ἄνθρωπος ἐγωϊσμός τοῦ εὐεργετουμένου ἀνέρχεται ἀληθῆ Γολγοθᾶν, ποτίζεται ὄξος καὶ γολῆν, καὶ σταυρώνεται ἐπὶ σταυροῦ ὑψηλοτέρου ἀπὸ τὸν τοῦ Σωτῆρος, μόλις συμπληρωθῇ ἡ εὐεργεσία, ἡ ἀντίδρασις ἐπέρχεται ἄμεσος, ἀπότομος, ἀγρία. Ὁ κωμῆθεις ἐγωϊσμός ἀναλαμβάνει τὸ κράτος του. Οἱ ὀφθαλμοὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐταπεινοῦντο πρὸ τοῦ εὐεργέτου δειλοὶ, ὑψοῦνται ἤδη εἰς τὴν θέαν του προπετεῖς. Ἄν δὲ σοῦ ἔλθῃ ποτὲ ἡ διάθεσις νὰ ἀναλύσῃς χημικῶς τὰς ἀκτῖνας τὰς ὁποῖας ἐκπέμπει τότε τὸ βλέμμα των, θὰ εὕρῃς ἐντὸς αὐτῶν, μὴ ἀμφιβάλλῃς, καὶ αὐτὸ τὸ μῖσος. Διότι ἡ καρδία ἀναπετᾷ κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ὑπερήφανος τὴν σημαίαν τῆς ἀνεξαρτησίας της. Γνωρίζεις ποῖα εἶναι αὐτὴ ἡ σημαία, Κίμων;

— Ὅχι· καὶ οὔτε θὰ εἶχα ἐπιθυμίαν νὰ τὴν γνωρίσω. Θὰ εἶναι κανένα βρωμόπανο, τὸ ὁποῖον, πιστεψέ με, δὲν θὰ χαιρετήσω ποτέ.

— Ἀλήθεια βρωμόπανο. Ἐχει τὸ χρῶμα τὸ σκοτωμένο τοῦ βρωμεροῦ αἵματος τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, ἀφοῦ, σοῦ λέγω, εἶναι τὸ ἐμβλημα τῆς. Εἶναι ἡ ΑΧΑΡΙΣΤΙΑ.

— Ἐγὼ ἐν τούτοις δὲν ἐνθυμοῦμαι εἰς ποῖον ἀρχαῖον συγγραφεᾶ ἀνέγνωσα, ὅτι ἡ ἀνάμνησις τῶν εὐεργεσιῶν ἀποτελεῖ διαρκῆ ἀπόλαυσιν τῆς εὐεργεσίας, ὡς ἂν αὐτὴ συνεχίζεται.

— Αὐτὸ εἶναι πολὺ συγκινητικόν. Δύσκολα ὅμως θὰ με πείσης, ὅτι καθεὶ στιγμήν ποῦ βλέπεις ἢ ποῦ θυμάσαι, ἐκεῖνον ὅπου σοῦ ἐχάρισε χίλιας δραχμαῖς, εἶναι ἂν νὰ κατακυλοῦν στήν τσέπη σου ἄλλαις χίλιας. Καὶ ἐπειδὴ μοῦ ἐθύμισες τοὺς ἀρχαίους, σοῦ λέγω, ὅτι ἀπάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα θὰ ἦσαν πολὺ ὑποκριταί, διότι ὅλοι πλειοδοτοῦν πῶς νὰ χαρακτηρίσουν τὴν ἀχαριστίαν, ὡς ἐξαιρετικόν, καὶ παρὰ φύσιν φαινόμενον, ὡς ἐκτακτὸν ἀναισχυντίαν, ἐνῶ ἐγνώριζον πολὺ καλά, ὅτι εἶναι καθολικὸς χαρακτήρ τῆς ἀνθρωπότητος, αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι τὴν ἀγνωμοσύνην εἶχον ἀνυψώσῃ εἰς δόγμα πολιτειακόν. Μάρτυρες ὁ Ἀριστείδης, ὁ Σωκράτης, ὁ Θεμιστοκλῆς, καὶ ὅσους ἄλλους ἠμπορέσεις νὰ ἐνθυμηθῆς. Ἐνας μόνος, ὁ Σταγειρίτης ἔβαλε τὴ σμίλη βαθεῖα μέσα σ' αὐτὸ τὸ βρωμερὸ ἔλκος τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἀλλ' αὐτός, φίλε μου, ἦτο τι περισσώτερον παρὰ μεγαλοφυΐα, διότι διέγραψε τὸν κύκλον τῶν ὁρίων τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως αὐτός, καὶ ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ κόσμου, καὶ ἐπὶ τοῦ κόσμου τῆς ψυχῆς. Καὶ περιορισμένη μέσα σ' αὐτὸν τὸν κύκλον, ἂν

τὸ ἄλογο στὸ ἵπποδρόμιο, χοροπηδᾷ ἐκτοτε ἡ ἀνθρωπίνη σοφία.

— Δὲν με πείθεις, οὔτε σύ, οὔτε ὁ Σταγειρίτης σου. Καθ' ἐκάστην ἐν τῇ κοινωνικῇ ζωῇ βλέπω τοὺς ἀνθρώπους ἐνθουσιάζοντες καὶ τὰς ἐλαχίστας ὑπηρεσίας καὶ ἀποδίδοντας αὐτὰς προθυμώτατα.

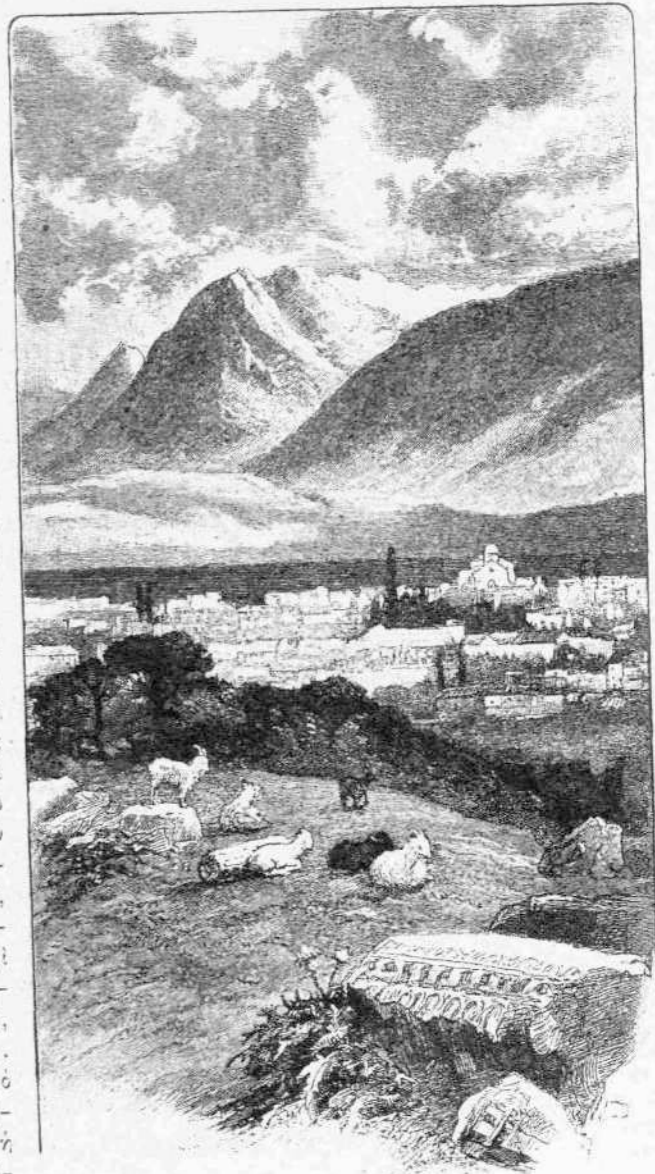
— Τὰς ἐλαχίστας μάλιστα, ὦ ἀπολογητὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἀγαθότητος. Ποῖος λέγει ὄχι. Ἄλλ' αὐταὶ αἱ ὑπηρεσίαι δὲν δημιουργοῦν τὴν ὑποτελείαν τῆς ψυχῆς, τὴν ὁποῖαν σοῦ ἐξήγησα, διότι εἶναι εὐκόλον εἰς πάντα καὶ κατὰ πᾶσαν στιγμήν νὰ τὰς ἀποδώσῃ. Αὐταὶ ἀποδίδονται μάλιστα μετὰ μεγάλης σπουδῆς. Καὶ ἴσα ἴσα, αὐτὴ ἡ σπουδὴ, μετὰ τὴν ὁποῖαν ἀποδίδει ὁ ἄνθρωπος αὐτὰς τὰς μικρὰς εὐεργεσίας, ἔπρεπε νὰ σὲ κάμῃ νὰ ἐννοήσῃς τί βάρος εἶναι διὰ τὸν εὐεργετούμενον ἡ εὐεργεσία, καὶ μετὰ πόσης χαρᾶς σπεύδει νὰ τὸ ξεφορτωθῇ, ὅταν τοῦτο εἶναι εὐκόλον.

— Ἐγὼ συνήνησα τὰς ἐνδείξεις τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ ἐπὶ μικρῶν καὶ ἐπὶ σπουδαίων.

— Τὰς ἐνδείξεις τῆς, ὡς λέγεις, ἠμπορεῖ τὴν εὐγνωμοσύνην ὅμως ποτέ. Καὶ ὅταν τὰς συνήνησες αὐτὰς τὰς ἐνδείξεις, ἀφρεύτως θὰ εἶχες ἀντικρῦ σου κανένα ὁ ὁποῖος ἐπιτηδεύετο εὐγνωμοσύνην, ἐπειδὴ ἀνέμενε συνέχειαν τῶν εὐεργεσιῶν. Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἡ εὐγνωμοσύνη εἶναι τὸ προσωπεῖον τῆς προσδοκίας, ἐκ φόβου μήπως κλεισθῇ ὁ ἀνοιχτός λογαριασμός τῆς εὐεργεσίας· ὅπως εἶπε κάποιος περὶ τῶν ἐμπόρων, ὅτι εἶναι τακτικοὶ εἰς τὰς πληρωμὰς των ὄχι ἐξ αἰσθημάτων δικαιοσύνης, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ τοὺς κόψουν τὴν πίστωσιν. Βλέπεις, εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν, παίξει τὸ προσωπεῖον τῆς καρδίας ἡ πονηρὰ τοῦ πνεύματος· ἀλλ' αὐτὸ εἰς τὸ τέλος κουράζει· καὶ ἡ κωμῆθια παύει τὴν ἰδίαν στιγμήν, ὅπου θὰ παύσῃ τὸ συμφέρον¹.

— Ποτὲ λοιπὸν δὲν ὑπάρχει εὐγνωμοσύνη χωρὶς ὑστεροβουλίαν;

— Σοῦ τὸ εἶπα· ἡ εὐεργεσία πληγώνει τὴν υπερηφάνειαν τοῦ εὐεργετουμένου. Ὅταν εἶναι μικρά, τὸ τραῦμα θεραπεύεται διὰ τῆς ἀποδόσεως. Ὅταν ὅμως εἶναι μεγάλη καὶ ἐξοχος, ὅταν ἀνάγεται εἰς ὕψος θυσίας, ὅταν δημιουργῆς ἢ σώζῃς μίαν ὑπαρξίν, τότε ὁ εὐεργετούμενος μὴ δυνάμενος νὰ ἀποσεισῇ ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ὑποτελείαν ταύτην, βλέπει διαρκῶς ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ εὐεργέτου του ἕνα ὀχληρὸν δανειστήν², ἕνα ἀφόρητον αὐθέντην. Καὶ μετὰ τὴν λεπτότητα καὶ ἂν προσπαθῆς, ὥστε ποτὲ νὰ μὴ ἐνθυμηθῇ ὅτι τὸν εὐεργέτησες, ὅσον καὶ ἂν ἀρκῆσαι εἰς τὴν ἀγάπην του καὶ μόνον, καὶ εἰς

Κόρινθος καὶ Παρνασσός

τοῦτο θὰ τὴν πάθῃς, κακόμοιρε. Διότι μόνος ὁ εὐεργετῶν ὑφίσταται αὐτὸ τὸ παράδοξον δυστύχημα, νὰ ἐμπνέεται ὑπὸ ἀγάπης θερμῆς πρὸς τὸν εὐεργετούμενον, τῆς ὁποῖας ἡ σφοδρότης εἶναι κατ' εὐθειαν ἀνάλογος πρὸς τὸ μέγεθος τῆς εὐεργεσίας. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν εὐεργετούμενον θὰ μισήσῃ πολὺ αὐτὸν τὸν αὐθέντην, ἐσο βέβαιος, θὰ εὕρῃ αἰτίαν ρήξεως πρὸς αὐτόν· καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη τῆς ρήξεως θὰ εἶναι ἡ ἐνδοξὸς ἡμέρα τῆς προκηρύξεως τῆς ἀνεξαρτησίας του. Ἐκτοτε τὸν ἔχεις ἐχθρὸν καὶ θὰ σοῦ πληρώσῃ μετὰ τόκου, δι' ὅσης βλάβης ἠμπορέσει, τὸ καλὸν ὅπου τοῦ ἐκαμες¹.

— Πιστεύω ὅτι κατὶ καλὸ ἔκαμα καὶ ἐγὼ καμ-

¹ Ἀριστοτέλους Ἠθικῶν Νικομαχείων I. VII. « Οἱ δ' εὐεργετῆται τοὺς εὐεργετηθέντας δοκοῦσι μᾶλλον φιλεῖν, ἢ οἱ εὐπαθόντες τοὺς δρασκντας. Ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνικῶν συμβέβηκεν· πᾶς γὰρ τὸ οἰκεῖον ἔργον ἀγαπᾷ μᾶλλον, ἢ ἀγαπηθεῖν ἂν ὑπὸ τοῦ ἔργου, ἐμφύγου γενομένου. Τοιοῦτόν δ' ἔοικεν καὶ τὸ τῶν εὐεργετῶν. Τὸ γὰρ πεπονθὸς ἔργον ἐστὶν αὐτῶν.

¹ Ἀριστοτέλους αὐτόθι. « Ἄμυ δὲ καὶ τῷ μὲν εὐεργετῇ καλὸν τὸ κατὰ τὴν πράξιν, ὥστε χαιρεῖν ἐν ᾧ τοῦτο, τῷ δὲ παθόντι οὐδὲν καλὸν ἐν τῷ δρασκντι, ἀλλ' εἴπερ, συμφέρον τοῦτο δ' ἦττον ἢδὲ καὶ φίλητόν. Τῷ μὲν οὖν πεποιηκότι μένει τὸ ἔργον, τὸ καλὸν γὰρ πολυχρόνιον, τῷ δὲ παθόντι τὸ χρήσιμον παροίγεται.»

¹ Maximes du duc de la Rochefoucault. CVIII «L'esprit ne saurait jouer longtemps le personnage du coeur».

² Ἀριστοτέλους, αὐτόθι «... Οἱ μὲν εὐεργετηθέντες ἀφείλουσι, τοῖς δὲ εὐεργεταῖς ὀφείλονται· καθάπερ οὖν ἐπὶ τῶν δανείων οἱ ὀφείλοντες βούλονται μὴ εἶναι οἷς ὀφείλουσι...»

¹ La Rochefoucault. « Les hommes ne sont pas seulement sujets à perdre le souvenir des bienfaits : Ils haïssent même ceux qui les ont obligés. L'application à récompenser le bien leur paraît une servitude, à la quelle ils ont peine de se soumettre. Αὐτόθι XIV.

μία φορά σ' αὐτὸν τὸν κόσμον, ἀλλὰ αὐτοὺς τοὺς καρπούς ποῦ μοῦ ὑπόσχεσαι, εὐτυχῶς δὲν τοὺς ἔδραψα ἀκόμη, δόξα νὰ ἔχη ὁ Θεός.

— Ἰσως διότι δὲν θὰ ὠρίμασαν ἀκόμη, ταλαίπωρε. Καὶ νὰ ἴδῃς, ὅτι εἰς τὰς συνεχεῖς, τὰς ἐπαναληπτικὰς εὐεργεσίας, παρουσιάζεται καὶ τὸ ἐξῆς ἀστείον. Γεννᾶται παρὰ τῶ εὐεργετουμένου ἡ πεποιθήσις, ὅτι πᾶν ὅ τι τῶ παρέχεις, ὀφείλεται εἰς αὐτὸν ἐκ δικαιοῦματος· αἱ δὲ παλαιότεραι εὐεργετικὴ ἀποβάλλον πᾶσαν ἀξίαν. Καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον γεννῶνται δύο ἀντίθετα φαινόμενα εἰς τὴν ὀπτικὴν τῆς εὐεργεσίας, τὰ ὅποια δὲν ἐδιδάχθη βέβαια εἰς τὸ μάθημα τῆς φυσικῆς. Ἐφ' ὅσον αὐτὴ ἀπομακρύνεται κατὰ χρόνον, σμικρύνεται διὰ τοὺς ὀφθαλμούς τοῦ εὐεργετουμένου, καὶ μεγαλύνεται διὰ τοὺς ὀφθαλμούς τοῦ εὐεργέτου¹. Ποτὲ δὲ δὲν θὰ ἔχῃς τὸσον λυσσώδεις ἐμβροὺς ἐκείνους, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν θὰ κάμῃς κανὲν καλόν, ὅσον ἐκείνους εἰς τοὺς ὁποίους προσέφερες ἐννεήκοντα ἐννέα ὑπηρεσίας καὶ δὲν κατορθώσῃς νὰ τοὺς προσφέρῃς καὶ τὴν ἑκατοστήν. Μία ἡμέρα, ξέρεis, ἐγύρισα μὲ τὸ ἀμάξάκι ἀπὸ τὸ Καρβάτι. Ἐκεῖ στὸ Σταυρὸ ἀπαντῶ ἕνα γέρον φροτωμένο ἕνα βαρὺ δέμα. Ἦρχετο ἀπὸ τὸν Μακρὰθωνα καὶ μάλις ἐσύρετο ἐξηντλημένος ἀπὸ τὸν κόπο. Εἶχε ἀκόμη δώδεκα γερὰ γιλιόμετρα νὰ τραβῆξῃ καὶ ἦταν φῶς φανερό πῶς δὲν θὰ τὰ ἔβγαζε πέρα. Τὸν κράζω· τὸν βάζω καὶ κάθεται δίπλα μου καὶ τοποθετῶ στὰ πόδια μου τὸ δέμα του. Ὅταν ἐρθᾶσαμε κοντὰ στὸν κῆπο τοῦ παλατιοῦ τοῦ λέγω· τώρα νὰ κατεβῆς, πατέρα μου, γιατί δὲν πάει νὰ μποῦμε ἔτσι μὲς τὴν Ἀθήνα. Ἀφοῦ κατέβηκε, καθὼς ἐσήκωνε τὸ δέμα του μὲ κυτᾶζει καλὰ καλὰ, καὶ μοῦ λέγει, μὲ ὕφος στρυφνόν. Δὲ μοῦ λές, καπετάνι μου· μπᾶς καὶ νομίσεις πῶς σοῦ τὸ γύρεψα ἐγὼ νὰ μὲ πάρῃς στ' ἀμάξι σου;

¹ Ὁ δὲ Κίμων λυόμενος εἰς γέλωτα τὸν ἔρωτᾷ.

— Ὡστε κατὰ σὲ δὲν ὑπάρχει καμμία περίπτωση εὐγνωμοσύνης ἀδόλου, ἡ ὁποία νὰ βγαίη ἀπὸ τὴν καρδίαν τοῦ εὐεργετουμένου;

— Μία μόνη ἡ ἐξῆς. Καὶ πρόσαςε νὰ ἐνοήσῃς, ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ συγκαταβαίνω νὰ δεχθῶ ἄλλην. Προσέφερες εἰς ἕνα ἄνθρωπον πολὺτιμον εὐεργεσίαν. Καὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτός, εὐτυχῶς δι' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ διὰ σὲ ἐπίσης, φεύγει μακρὰν ἢ φεύγει σὺ, τὸ πρᾶγμα εἶναι τὸ αὐτὸ κατ' ἀμφοτέρων τὰς περιπτώσεis. Οὔτε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν σου εὐρίσκεται, οὔτε σὲ βλέπει, οὔτε σὲ συναντᾷ, οὔτε ἐνοχλεῖται

ἀκούων τὸ ὄνομά σου. Μεταβάλλεται ἀπέναντί του εἰς ἀγνωστον, εἰς ἀνυπαρκτον ὄν. Καμμία βελονὴ δὲν προσθάνει νὰ τοῦ κεντήσῃ τὸν ἐγωισμόν του καὶ δὲν λαμβάνει καιρὸ νὰ σὲ μισήσῃ. Περνᾷ καιρὸς· εὐτυχεῖ αὐτός διὰ τῆς εὐεργεσίας σου καὶ μεγαλύνεται καὶ προάγεται. Τὸ φέρνει δὲ ὁ διάβολος ἢ ἡ τύχη καὶ σὲ εὐρίσκει μίαν ἡμέρα εἰς τὸ δρόμον του, ἐπὶ τὸν εὐεργέτην του, στὰ γαλῖα τοῦ Ἰωῦ, σὺν νὰ λέμε, ἀπάνω σὲ ἕνα σωρὸ κοπριά, ἀπὸ ἐκείνους ποῦ χρησιμεύουν γιὰ μπελθεντέρους εἰς τοὺς Θεσσαλοὺς τοῦ Κάμπου, νὰ ζύνῃς τὰ ἔλαση σου μὲ ἕνα ὄστρακον. Τότε αὐτός, μάλιστα, θὰ ἦναι πολὺ εὐγνωμων. Συμφωνῶ. Θὰ τρέξῃ νὰ σὲ σηκώσῃ, νὰ σὲ βοκλήσῃ. Διότι τότε λαμβάνει, βλέπει, θέσιν εὐεργέτου καὶ αὐτός, διότι τότε ὁ ἐγωισμὸς του κερδίζει μίαν περιφάνῃ νίκην, αἶρει ἕνα θρίκυθον.

— Αὐτὴ μόνη εἶναι ἡ ἐξαίρεσις, ἡ ὁποία ἐπικυρώνει τὸν κανόνα σου, ὡς λέγουν οἱ γραμματικοί;

— Μάλιστα, κύριε κίσηματία· αὐτὴ καὶ μόνη. Ἐπίτρεψέ μου δὲ, ἀπὸ καρδίας νὰ σὲ εὐχθῶ, ποτὲ νὰ μὴ λάθῃς ἀφορμὴν νὰ γνωρίσῃς οὕτω ἀφ' ὑψηλοῦ τὴν εὐγνωμοσύνην· δηλαδή ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸ σωρὸ τῆς κοπριάς τοῦ Ἰωῦ.

— Ὡ εὐχαριστῶ, φίλε μου, πολὺ εὐχαριστῶ, τῶ ἀπῆντησε μετὰ εἰρωνῆς γέλωτος ὁ Κίμων.

— Τὸ χρέος σου κάμνεις νὰ μὲ εὐχαριστῆς. Θὰ σοῦ εὐχθῶ δὲ καὶ ἕνα ἄλλο ἀκόμη· ἐὰν σοῦ χρησιμεύουν αὐτὰ ὅπου σοῦ ἐψάλα σῆμερα. Γιατί πετᾷς, Κίμων, στὸν κόσμον τὴν καρδίαν σου, μὲ τὸ τίποτα. Καὶ σὺ ποῦ κάνεις τὸν κυνηγὸ ἐπρεπε νὰ ἤξεύρεις, ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ἕνα πολὺ κακομαθημένο σκυλί, τὸ ὁποῖον δὲν ἀπορτᾷρε ποτὲ αὐτὰ ποῦ τοῦ πετᾷς. Καὶ ἐπειδὴ λόγος περὶ σκυλιοῦ, ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ἔχω πεποιθήσιν καὶ εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ σκύλου μου, ἂν καὶ ἐκλονίσθη ὀλίγον τελευταῖον, διότι, ἐπειδὴ τοῦ ἐμάγκωσα τὴν οὐρὰ στὴν πόρτα, ἐγύθηκα νὰ μὲ δαγκώσῃ. Ἀλλὰ τοῦτο βεβαίως συνέβη ἐκ συγχύσεως φρενῶν διὰ τὸ αἰφνίδιον τῆς προσβολῆς, ὅπως μὲς λέγουν οἱ δικηγόροι εἰς τὸ στρατοδικεῖον. Ἐλησμόνησα τώρα ποῦ ἐπῆρα μίαν φορά καθήρορος νὰ σοῦ προσθέσω, ὅτι πρὸ παντός, εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν ἀνθρώπων ἔχω ἀπεριόριστον πεποιθήσιν.

— Τῶν ἀνθρώπων εἶπες; Ἄλλο πάλι τοῦτο.

— Γιατί; Σοῦ φαίνεται παράξενον;

— Καὶ πολὺ μάλιστα.

— Ὅσο γελοῖοσαι! Ὅταν καλλιερῶ τὰ γιασεμιά καὶ τὰ ζουμπούλια μου, τὰ ἡμερᾶ, τὰ πρᾶσινά τους φύλλα, ποῦ ξεκουράζω τὸσο γλυκὰ τὰ μάτια μου, μουλέγουν, Ὅχι· δὲν θὰ ξεχάσωμε τοὺς κόπους σου. Καὶ δὲν τοὺς ξεχνοῦν· ἀνθίζουν, λευκὸ σὺν τὴν καρδίαν τοῦ λουλουδιοῦ, τὸ γιασεμῖ, γαλάζιο σὺν τὸν οὐρανόν, ἢ τριανταφυλλί, σὺν ὡμορφῇ αὐγῆ, τὸ ζουμπούλι. Καὶ τὸ ἄρωμά τους τὸ γλυκὸ, βγαίνει ἀπὸ τὴν καρδίαν τοῦ λουλουδιοῦ, σὺν ἀγνῇ θεῖα πνοῇ καὶ ἔρχεται καὶ μὲ φιλεῖ. Καὶ τί ἀνεξικακία, Κίμων, ποῦ ἔχουν τὰ λουλούδια μου! Μία φορά ἔφυγα μὲ βίαι καὶ ἐκλειδώσα ἀπότιστες μέσα στὸ σπῆτι, γιὰ μέραις δύο γλάστραις μὲ μενεζέδες ἀνεθισμένους. Ὅταν ἐγύρισα ἦσαν πεθαιμένοι· κίτρινα

τὰ φύλλα, ξερὰ τὰ λουλούδια τους. Ἀλλὰ ἡ ψυχὴ τους, τὸ ἄρωμά τους δηλαδή, ἐφτερούριζε ἀκόμη ἐκεῖ μέσα, σὺν νὰ μοῦ ἔλεγαν. «Μὲς ξεχάσεις· καὶ ὁμως γιὰ σένα ἦταν ἡ τελευταία μας πνοή». Εἰς μόνων τῶν ἀνθρώπων τὴν εὐγνωμοσύνην νὰ ἔχῃς πεποιθήσιν, Κίμων.

— Θὰ ἦτο πολὺ δυστυχισμένος ὁ κόσμος, ἂν ἦσαν ἀληθῆ αὐτὰ ποῦ λέγεις. Ἐγὼ τοῦλάχιστον προτίμω νὰ διαβουκολῶμαι μὲ τὰς πλάνας μου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εὐρίσκω ὅτι παρέχει μερικὰς εὐχαριστήσεis ἢ ζωὴ.

— Δικαιώμα σου· ἀλλ' ἐγὼ ἔν μόνον πρᾶγμα σοῦ εὐχόμαι· νὰ μὴ ἔλθῃ στιγμή νὰ ἐνοήσῃς, ὅτι ἡ ζωὴ αὐτῆ, ὅπως τὴν λές, εἶναι ἕνα μεγάλο ἐμπορικὸ βιβλίον, ὅπου ὅλαι αἱ εἰς πίστωσιν σου ἐγγραφαὶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ αὐτὰς τὰς γλυκεῖας πλάνας ἀπὸ ὄνειρα, ἀπὸ ἐλπίδες, ἀπὸ ἰνδάλματα, καὶ ὅλη ἡ χρέωσις σου ἀπὸ πρᾶγματα καὶ πάντα πρᾶγματα. Ἄλλοίμονο δὲ, ὅταν ἔρχεται ἡ ὥρα τοῦ ἰσολογισμοῦ.

— Καὶ ἀληθῆ ἂν ἦναι ὅσα φρονεῖς, νομιζῶ ὅτι εἰς αὐτὸν τὸν παληόκοσμον πρέπει νὰ κάμῃς κανεῖς ὅσον ἡμπορεῖ περισσότερο καλόν. Ὁ μακαρίτης ὁ πατέρας μου, μοῦ ἔλεγε μίαν ἡμέραν ἀναγινώσκων τὸν Καρτέσιον, ὅτι δὲν ἔχει λόγον ὑπάρξεως ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος δὲν ἡμπορεῖ νὰ εὐεργετῇ ἕν τι· μῆτρῳ τὸν πλησίον του. Ἡ ὅπως λέγει τοῦ λαοῦ ἡ φιλοσοφία

Κάμε τὸ καλὸ
καὶ ρίψε στὸ γυαλόν.

— Αἱ! Κίμων! Ἀφότου κυκλοφορεῖ αὐτὸ τὸ γνωμικόν, τὸσαι εὐεργεσίας ἐρίχτηκαν στὸ γυαλόν, ὅπου, ἂν ἔπιανον τόπο, θὰ εἶχαν μολῶσει ἕως τώρα τὴ θάλασσα, καὶ δὲν θὰ ἐπνίγαν τὸσον κόσμον τῆς ἀχαριστίας τὰ κύματα!

— Συμφωνῶ, ἀφοῦ τὸ θέλεις. Ἄς διαγράψωμεν ὡς ἀνυπαρκτον ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ τὴν λέξιν εὐγνωμοσύνη. Ἀλλὰ τότε, Φίλιππε, τὸσον τὸ καλλίτερον διὰ τὴν εὐεργεσίαν, προσέθηκε μετὰ μειδιάματος ἀπειροῦ ἀγαθότητος ὁ Κίμων. Διότι, τούτου τεθέντος, ἡ εὐεργεσία γίνεται εὐγενεστέρα· ἐπειδὴ, πιστεψέ με, θὰ ἦτο πολὺ πρόστυχη ἀρετῆ, ἂν ἐγένετο ἐπὶ τούτῳ καὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ προκαλῇ τὴν εὐγνωμοσύνην· ἂν ἐξησσεῖτο δηλαδή, ὡς ἀσφαλές, τρόπον τινά, κατάθεμα εἰς τὸ ταμιευτήριον τῆς εὐγνωμοσύνης.

— Τοιοῦτῳ τρόπῳ κατὰ σὲ ἡ ἀχαριστία εἶναι συνεργατικὴ εὐγενούς ἔργου!

— Μὰ τὴν ἀλήθειαν! Διότι τὸ βλέπεις μὲς ἐξευγενίζει. Μὲς συνειθίζει νὰ πράττωμεν τὸ καλόν χωρὶς ὑστεροβουλίαν. Καὶ οὕτω φθάνω εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι πρέπει νὰ ἤμεθα εὐγνωμόνες πρὸς τοὺς ἀχαρίστους!

— Ἀπέναντι τοιαύτης αὐταπαρνήσεως ἐγὼ τίποτε δὲν ἔχω νὰ ἀντιπῶ. Διότι ἐγὼ δὲν ἠρνήθην ὅτι ἡ εὐεργεσία εἶναι μία κυρία, πολὺ διασκεδαστική, πολὺ εὐχαριστικὴ εἶπα μόνον, καὶ νομιζῶ ὅτι σοῦ τὸ ἀπέδειξα, ὅτι δὲν ἔχει καμμίαν συγγένειαν, οὔτε κἂν ἐξ ἀγγιστείας, μὲ τὴν εὐγνωμοσύνην. Καὶ στὸ τέλος ἐπίτρεψέ μου νὰ πιστεύω ὅτι, ὅπως δῆποτε, ἢ ἀχαριστικὴ πληγόνει τὴν καρδίαν. Διότι τί θὰ ἔλεγεis

παρακαλῶ, Κίμων, ἂν ἤθελεν ἀχαριστήσῃ πρὸς τὰς εὐεργεσίας σου ὁ Νίκος σου; Ἄν αὐτὴ ἡ φλογερὴ ἀγάπη ποῦ τοῦ ἐχάρισες ἤθελε ζεστάνει μίαν ὄχνην, καὶ, στὸ πατρικόν, στὸ λαχταριστὸ φίλ! τῆς καρδίης σου, ἀπαντοῦσε μὲ τὸ φαρμακωμένον δάγκωμα τοῦ φειδισοῦ;

— Μή! Σιώπα γιὰ τοὺς σικτειροῦς τοῦ Θεοῦ. Ὅχι αὐτός· ὄχι ὁ Νίκος μου· ὄχι τὸ παιδί μου· Γιατί ἂν αὐτὸ ποῦ λέγεις, Φίλιππε, μοῦ συνέβαινε ποτέ, ὁ καῦμός θὰ μοῦ τὴν ἐξερίζονε ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ στήθη τῆ ζωῆ.

Καὶ, ὡς ἂν πράγματι ὑπέκειτο ὁ κίνδυνος οὗτος, κάτωχρος ὁ Κίμων, μὲ τὴν σφραγίδα ἀνεκφράστου ὀδύνης ἐπὶ τῆς μορφῆς, ἐστηρίχθη ἐπὶ τοῦ τοίχου καὶ ἐπίσειε δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν τὴν καρδίαν, ὡς νὰ προσεπάθει νὰ συγκρατῆσῃ ἐν αὐτῇ τὴν ζωὴν.

Καὶ παρέμεινε ἐπὶ πολὺ ἀναυδός, ὑπὸ τὴν οἰρηλὴν, τὴν παγερὰν ἐπίδρασιν τοῦ τρόμου, ὅστις τὸν ἐκυρίευεν. Ὁ δὲ Φίλιππος κατεπλάγη ἐκ τοῦ συγκλονισμοῦ τούτου, ἐκ τῆς ἐκρήξεως τῆς σφίξης ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Κίμωνος, ἐκ τῆς παρατεινομένης ταύτης σιγῆς, διὰ τῆς ὁποίας φρίσσουσα καὶ ἀγωνιστὰ ἐκραύαζε τῆς ψυχῆς του ἡ ὀδύνη.

Οἱ ἀπαίσιαι· ἐκεῖνοι ἄλλοι, τοὺς ὁποίους μετὰ τῆς ἐλαφρότητος, ὡς ρητορικὸν ἐπιχειρήμα, ἐρριψεν ὁ λοχαγὸς Βράγκας, ἐπληξάν τὰ ὠτα του ὡς πτερυγισμῶν οἰωνοῦ συμφορᾶς· διέσεισαν τὴν καρδίαν του, ὡς αἱ πένθιμοι κραυγαὶ ἐλεοῦ ὀλοφυρομένου, ὡς ὕλακαὶ κυνὸς ὀλοαύζοντος.

Ὅταν δὲ ἐπὶ τέλους ὁ σάλος τὸ ὁποῖον ἤγειραν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Κίμωνος οἱ λόγοι τοῦ Βράγκα ἐκόπασεν ὀλίγον, τῶ εἶπε μετὰ τινος πικρίας.

Καὶ ὁμως σὺ, Φίλιππε, ὅπου εὐρίσκεις τὸση εὐχαριστήσῃ νὰ ἐπιδεικνύῃς τῆς μαύραις γιὰ τὸν κόσμον ἰδέαις σου, ἔχεις πάντα τὸ γέλοιο στὰ χεῖλη. Καὶ ἐνῷ ἀπαγγέλλεις τὸ σφοδρότερον κατηγορητήριον κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, εἶσαι ἐν τούτοις ὁ κοινωνικώτερος καὶ ὁ κοσμικώτερος τῶν ἀνθρώπων.

— Νὰ σοῦ πῶ, Κίμων· εἶναι τέτοιος ὁ κόσμος ποῦ ἡ πάντα θὰ γελᾷς ἢ πάντα θὰ κλαίς. Μέσος ὅρος δὲν ὑπάρχει. Ἐνθυμίσαι· ἐκείνους τοὺς δύο ἀρχαίους φιλοσόφους· Ἐνῷ τοῦ πρώτου ἡ υγεία ἐπάθεινε σπουδαίας διαταράξεις ἀπὸ τὰ σπασμωδικὰ γέλοια, τὸ δεύτερον δὲν τὸν ἐπρόφτανε στὰ μαντήλια ἢ πλύστρα του ἀπὸ τὰ κλάματα. Προκειμένου ἐξ ἀνάγκης νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν ἕνα ἀπὸ τοὺς δύο, ἐπροτίμησα τὸν πρῶτον· γιατί πάλι αὐτὸ τὸ χροῖον συνάχι τῶν ματιῶν μου κάνει ἀηδία. — Ὅσο γιὰ τὸν κόσμον τὸν ἀγαπῶ τόσο, ὥστε νὰ εἶμαι ἐξησχαλισμένος, ὅτι ποτὲ δὲν θὰ κατορθώσῃ νὰ μὲ λυπήσῃ· διότι δὲν ἔχω κανένα δεσμό τῆς καρδίης. Ἐκεῖνος διὰ τὸν ὁποῖον διαρικῶς πάλαι καὶ λαχταρεῖ ἡ καρδίαν μου δὲν εἶναι ὀφθαλμὸς νὰ μὲ βλάψῃ, διότι εἶναι ὁ ἑαυτός μου ὁ Φίλιππος Βράγκας καὶ ἡ καρδίαν του εἶναι κατὰ φυσικὴν ἀνάγκην ἡ ἰδική μου καρδίαν. Τὴν πρωτοχρονιά ἐξαίρη, δίδω καὶ λαμβάνω ἕναν κόσμον δῶρα· μὴ ἐρωτᾷς. Ὅλαι ἢ σουσουράδες μὲ τῆς ὁποίας ἐσαλιάρισα ἢ ἐφλιρτάρισα (εἶναι, ξέρεis, συνώνυμοι αἱ λέξεις αὐταὶ) φιλοτιμοῦνται νὰ μοῦ στέλλουν πρωτοχρονιάτικα

¹ Ἀριστοτέλους XIII. Ἀμφισβήτησιν δ' ἔχει πότερα δεῖ τῆ τοῦ παθόντος ὀφελεῖς μετρεῖν, ἢ τῆ τοῦ θάσαντος εὐεργεσίαν. Οἱ μὲν γὰρ παθόντες τοιαῦτα φασὶ λαβεῖν παρὰ τῶν εὐεργετῶν, ἢ μικρὰ ἢν ἐκεῖνοι καὶ ἐξῆν παρ' ἐτέρων λαβεῖν, κατασμικρίζοντες· οἱ δ' ἀνάπλιον τὰ μέγιστα τῶν παρ' αὐτοῖς, καὶ ἢ παρ' ἄλλων οὐκ ἔν, καὶ ἐν κινδύνοις, ἢ τοιαύταις χρειᾶσι.

Τῶν αὐτῶν δὲ ἐνοιῶν κερύρασιν ἀποτελεῖ τοῦ La Rochefoucault ἡ γνωμὴ CCXXV.—Ce qui fait le me-compte dans la reconnaissance qu'on attend des graces que l'on a faites, c'est que l'orgueil de celui qui donne et l'orgueil de celui qui reçoit ne peuvent convenir du bienfait.

δώρα. Ἄλλη κέντημα παριστάνον ἀνθοδέσμη ἰων, ἄλλη ἓνα σταυρὸ μετὴν Πίστιν καὶ τὴν Ἐλπίδα ἐκατέρωθεν· εἶναι βλέψεις ρωμαντικῆ αὐτῆ. Καὶ μία ἄλλη, ἡ τραγικωτέρα, μιά καρδιά τρυπημένη πέρα πέρα ἀπὸ κἀτὶ σούβλαις, μετὴς ὁποιαίς, ὑποθέτω, ὅτι θέλει νὰ παραστήσῃ τοῦ ἔρωτος τὰ βέλη. Αἶ, φίλε μου· ἀντὶ ὅλων αὐτῶν τῶν δώρων, ποῖον νομίζεις μὲ συγκινεῖ; Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀγοράζει καὶ μοῦ προσφέρει ὁ κύριος Φίλιππος Βράγκας, εὐχόμενος νὰ διέλθω τὸ νέον ἔτος ἐν υγείᾳ καὶ χαρᾷ. Δὲν ἤξευρες δὲ πόσῃν πεποίθησιν ἔχω εἰς τὴν εἰλικρίνειαν τῶν εὐχῶν τοῦ κυρίου Βράγκα.

— Ἄν δὲν ἐγνώριζα τὴν καρδιά σου, θὰ ἐκινδύνευα νὰ πιστέψω, ὅτι σπουδαιολογεῖς. Καὶ ὁμῶς ἐν πρώτοις σὺ πιστεύεις εἰς τὴν φιλίαν, διότι ἀγαπᾷς ἐμὲ, μὲ καρδιά ἀδελφοῦ. Ἐγὼ τόσα δειγμάτια, ὅπου αἱ ἐναντίαι διαμαρτυρίαι σου δὲν θὰ σὲ ὠφελήσουν διόλου.

— Δὲν σκοπεύω νὰ διαμαρτυρηθῶ, Κίμων. Ἄλλὰ διὰ σέ, μάθε το, ἀλλάζει τὸ πρᾶγμα. Σὺ δὲν εἶσαι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· σὺ ἔχεις καρδιά Χριστοῦ, καὶ γιὰ τοῦτο, ἴσα ἴσα, κακομοίρη, φοβοῦμαι γιὰ λογαριασμὸ σου καμμίαν Μεγάλην Ἑβδομάδα τῶν Παθῶν!

— Ἀφοῦ ἔκαμες ἐξαίρεσι στὴ φιλία, θὰ κάμῃς καὶ εἰς τὸν ἔρωτα· καὶ ἔτσι θὰ μπλέξῃς καμμιά ὥρα εἰς τὰ δίχτυα τοῦ γάμου.

— Δὲν θὰ μπλέξω διόλου. Ἄν πάρω καμμιά ἢ ὅποια νὰ μὲ κάμῃ νὰ καμφθῶ ὑπὸ τὸν μεταλλικὸν ὄγκον τῆς προικὸς τῆς, θὰ τὴν συγαθῶ, ὡς εὐεργέτιδά μου· ἂν πάρω τὴν κόρη τῆς πλύστρας μου θὰ μὲ μισήσῃ ὡς εὐεργέτην τῆς.

— Θὰ μπλέξῃς σοῦ λέγω.

— Δὲν θὰ μπλέξω διόλου. Ἦξεύρω ὅτι πολλοὶ συνάδελφοί μας ἔχουν τὴν γνώμη ὅτι ὁ γάμος εἶναι μιά λαμπρὰ ἐργοληψία. Ἄλλὰ μάθε, Κίμων, ὅτι εἰς κάθε ἐργοληψίαν εἶναι προσσητημένη ἡ συγγραφή τῶν ὑποχρεώσεων, καὶ ἐγὼ, νὰ ξέρῃς, τὴν φοβοῦμαι τὴν συγγραφὴν τῶν ὑποχρεώσεων.

Οὕτω ἐκλείσεν ὁ διάλογος τῶν δύο φίλων.

Μετὰ τινὰς μῆνας ὁ Φίλιππος Βράγκας ἀνέρχεται δραματικῶς τὴν κλίμακα τῆς οἰκίας τοῦ Ἀνδρέαδου, πίπτει εἰς τὰς ἀγκάλας του καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ τῷ χρησιμεύσῃ ὡς παρὰνυμφος εἰς τοὺς γάμους του μετὰ τῆς Ἀσπασίας Κρητίδου.

— Μπᾶ· τῷ λέγει ὁ Κίμων, σφίγγων αὐτὸν ἐπὶ τῆς καρδίας του μὲ συγκίνησιν ἀδελφοῦ, ἐμπλέξῃς λοιπὸν εἰς αὐτὴν τὴν ἐργοληψίαν·

— Ναι· δυστυχῶς ἀπαντᾷ ὁ Βράγκας, μὲ κωμικῶς μελαγχολικὸν ὄφρος.

— Καὶ ἡ συγγραφή τῶν ὑποχρεώσεων;

— Τί νὰ σοῦ εἰπῶ. Στὴν ἀρχὴ τὴν εἶχα λησμονήσει. Καὶ ὅταν ἐπειτα τὴν ἐθυμώθηκα, εἶπα μέσα μου. Ἄν μοῦ ἐρθουν, ὁ Θεὸς νὰ μὴ τὸ δώσῃ, ἀνάποδα τὰ πράγματα, καὶ δὲν τὰ βγάλω πέρα, σὸ τέλος τῆς γραφῆς ζητῶ καὶ κηρύσσομαι ἐκπτώτος. Ἄλλὰ δὲν τὸ πιστεύω ἐφρόντισα, αἱ συνθήκαι τοῦ γάμου μας νὰ εἶναι τοιαῦται, ὥστε νὰ ἰσολογι-

ζωνται αἱ μερίδες, καὶ οὔτε ἐγὼ οὔτε ἡ γυναῖκα μου νὰ ὀφείλωμεν εὐγνωμοσύνην, ὁ εἰς εἰς τὸν ἄλλον. Αὐτὸ μᾶς σώζει καὶ τοὺς δύο.

[Ἐπειτα συνέχεια]

EMMANOYHΛ Σ. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ο ΜΑΣΤΡΟΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΛΑΪΚΟΝ ΔΙΗΓΗΜΑ

Α'

Ὁ Μαστροδημήτρης ἦτον ὑποδηματοποιὸς στὴ Σύρα καὶ εἶχε καγαζὶ πού δούλευαν δύο καλράδες. Οἱ δουλειές του δὲν ἐπῆγαιναν ἄσχημα γιὰτί ἦτανε τεχνίτης καλὸς. Εἶχε οἰκογένεια φρόνιμη καὶ τρεῖς ἀγοράκια σὰν ἀγγελουδία, πού δὲν ἤμπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς πῶς ἐκακοπερνοῦσαν. Ὁ Μαστροδημήτρης ἦτανε καλὸς στὴν οἰκογένειά του, ἂν καὶ εἶχε καὶ αὐτός, ὅπως πολλοὶ ἄλλοι στὴ Σύρα, τὴν κακὴ συνήθεια νὰ συγνάζῃ στὴν ταβέρνα, χωρὶς νὰ συλλογίζεται πῶς ὅσα ἐξώδευε γιὰ ρακί, στερούσε τὸ ψωμί τῶν παιδιῶν του. Εἶνε μάλιστα πολλοὶ ἐκεῖ στὴ Σύρα, ἴσως καὶ ἄλλοι, πού πᾶνε στὴν ταβέρνα γιὰ νὰ πιῶνε μιά κασιτίχα καὶ καταντᾷ νὰ ξεχάσουν πῶς ἔχουν καὶ σπίτι καὶ τοὺς περιμένουν νὰ δεῖν ἡσούν. Τί κακὴ συνήθεια αὐτῆ! Καὶ ὁ Μαστροδημήτρης λοιπὸν τὸ πάθαινε αὐτὸ πολλές φορές. Κακὸ ἐλάττωμα αὐτό, ἀλλὰ εἶχε καὶ ἓνα ἄλλο ἐλάττωμα, πολὺ πῖο μεγαλεῖτερο· ἀγαποῦσε νὰ ψηλοπιάνεται, δηλαδὴ ἤθελε νὰ κἀνὴ τὸ μεγάλο χωρὶς νὰ εἶνε. Εἶχε ἓνα φίλο ἀληθινὸ, τὸν κύρ Ἀντώνη, ἄνθρωπο μὲ καλὴ καρδιά καὶ πού εἶχε τὸ δικό του, καὶ δὲν τοῦ χάριζε κάστανα, πού λένε, ἀλλὰ τοῦ χτυποῦσε κατὰ πρόσωπο τὰ ἐλαττώματά του· τὸν ἐσυμβούλευε καὶ τοῦ ἔλεγε:

— Ἀρῆσε, Μαστροδημήτρη, τίς περηφάνειες, μὴ γυρεύῃς νὰ κἀνῃς τὸ μεγάλο, γιὰτί θὰ ἐρθῇ ὥρα πού θὰ τὸ μετανοιώσῃς, μὰ θὰ εἶνε πολὺ ἀργά. Σὺ πρέπει νὰ κυττάζῃς τὴν τέχνη σου καὶ νὰ μὴ σκοτίζεσαι γιὰ ἄλλα πράγματα. Σὺ ἀπὸ τὴν τέχνη σου περιμένεις νὰ ζήσῃς τὴν οἰκογένειά σου.

Ἄλλὰ πού νάκουσῃ ὁ Μαστροδημήτρης. Ἦτον ἐκλογές· ὁ Μαστροδημήτρης ἔκανε τὸν κομματάρχη μὲ τίς δύο ψήφους πού εἶχε καὶ ἔχαλούσε τὸν κόσμον. Οὔτε γιὰ δουλειὰ πῖο ἐσυλλογιζέτο, οὔτε γιὰ οἰκογένεια. Στάς διαδηλώσεις ἦτον ὁ πρῶτος. Ἄρῃνε τὸ καγαζὶ του στοὺς καλράδες, καὶ φαντάζεθε πῖα τί δουλειὰ ἐγίνονταν· γιὰτί ὅταν κ' οἱ καλράδες βλέπουνε τὴν ἀταξία τοῦ μαστόρου, κ' αὐτοὶ ὅσο καλοὶ καὶ νᾶνε, χαλνοῦν. Ἄς εἶνε... Ὁ Μαστροδημήτρης κανένα συμῆρον δὲν εἶχε ἀπὸ τοὺς βουλευτάς, ἀλλὰ οὔτε σὲ θέσι ἦτανε νὰ κρίνῃ ποιὸς ἦτον ὁ καλλίτερος ἀπ' αὐτοὺς γιὰ νὰ τὸν ὑποστηρίξῃ· ἐγίνετο ὁμῶς ἡ καρδιά του περιβόλι, ὅταν ὁ βουλευτὴς γελαστός τὸν ἐχτυποῦσε ἐλαφρὰ στὴν πλάτη, ἢ τοῦ ἔδινε τὸ χέρι. Μικρὸς αὐτός, ἔθεωροῦσε μὲγάλον πρᾶγμα νὰ τοῦ δώσῃ τὸ χέρι ἓνας κοτζαμ βουλευτῆς.

Καμμιά ὠφέλεια δὲν εἶχε ἀπ' αὐτὲς τίς δουλειές ὁ Μαστροδημήτρης, ἀπεναντίας ἐζημιωνέτο φοβερὰ, καὶ ἀπὸ τὴ δουλειά του, καὶ διότι σὲ κάθε ἐκλογὴ ἐξώδευε καὶ ἀπὸ τὴν τσέπη του ἀρκετὰ χρήματα, γιὰτί ἦτανε καὶ περήφανος—δὲν εἰδέγετο νὰ τοῦ πῆ ἄλλος πῶς ἐπῆρε λεπτά καὶ εἶνε πουλημένος.

Ὅπως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὁ Μαστροδημήτρης δὲν ἦτον εὐχαριστημένος ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμά του· περήφανος δὲ, ὅπως ἦτανε, μὲ μεγάλη προθυμία θὰ ἐπιανε μιά ἄλλη ἐργασία καὶ ν' ἀρῆσῃ αὐτὴ τὴ βρωμότεχνη, ὅπως τὴν ἔλεγε. Δὲν εἶναι ζήτημα πῶς δὲν ἐσκέπτετο φρόνιμα. Ἄλλὰ ἀπὸ πολὺν καιρὸ τοῦ ἐμπῆκε αὐτὴ ἡ ἰδέα στὸ κεφάλι.

«Τί διάβολο, — ἐσκέφθη μίαν ἡμέρα πού ἔκοβε ἓνα ζευγάρι γόβες, — τί διάβολο! αὐτοὶ οἱ βουλευταίς, πού σκοτάνομαι γι' αὐτοὺς σὲ κάθε ἐκλογὴ, δὲν εἰμποροῦν τάχα νὰ μοῦ δώσουν καμμιά θέσι καλλίτερη, ν' ἀρῆσῃ αὐτὴ τὴ βρωμότεχνη καὶ νὰ ζήσω κ' ἐγὼ σὰν ἄνθρωπος; Νὰ πού γλήγορα θὰ ἔχωμε ἐκλογές· θὰ πιάσω ἓνα ὑποψήφιο βουλευτῆ καὶ θὰ τοῦ πῶ: ἢ μὲ διορίζεις σὲ θέσι ἢ δὲν σοῦ δίνω ψῆφο. Μὰ τί θέσι νὰ τοῦ ζητήσω; γράμματα πολλὰ δὲν ξέρω... Ἐπειτα δά, μήπως ὅλοι οἱ ὑπάλληλοι ξέρουν πολλὰ γράμματα; Νὰ ὁ Μαρτίνας, πού διορίσθηκε ὑποτελώνης, πού ξέρει λίγα καὶ κολυβογράμματα καὶ ὁμῶς—δὲν εἶνε δεκαπέντε μῆνες διορισμένος—χτίζει σπίτι· κ' ἐγὼ, μέρκ νύχτα δουλεύω σὰν σιλάχος καὶ δὲν μπορῶ νὰ βάλω στὴν ἄκρη δέκα δραχμῆς.»

Αὐτὰ ἐσκέπτετο ὁ Μαστροδημήτρης, καὶ ἔκαμε ἀπόφασι νὰ ζητήσῃ καὶ τὴ γνώμη τοῦ φίλου του κύρ Ἀντώνη. Ὁ φίλος του, φρόνιμος ἄνθρωπος, τοῦ εἶπε, νὰ γυρεύῃ τὴ δουλειά του καὶ ν' ἀρῆσῃ αὐτὲς τίς ιδέες, γιὰτί ὅσοι καταπαύσθησαν ἐς αὐτὲς τίς δουλειές καταστράφηκαν.

— Καὶ ὁ Μαρτίνας καταστράφηκε, πού κάνει σπίτι;

— Ἄν δὲν καταστράφηκε, χωρὶς ἄλλο ὁμῶς θὰ καταστραφῇ ἀργότερα, εἶπεν ὁ κύρ Ἀντώνης, γιὰτί ὁ Μαρτίνας κλέβει τὸ δημόσιον καὶ κάνει σπίτι, γιὰτί ἀπὸ τὸ μισθὸ του βέβαια δὲν εἰμπορεῖ νὰ τὸ κάμῃ. Καὶ ἓνας πού κλέβει, ποτὲ δὲν ἔχει καλὸ τέλος καὶ πάντα κλέφτης εἶναι καὶ ἀτιμὸς· ξέρεις τὴν παροιμία: ἀπὸ τὰ καλοδουλεμένα πέρνει ὁ διάβολος τὰ μισά, κ' ἀπὸ τὰ κακοδουλεμένα πέρνει καὶ τὸ νοικοκύρη.

— Ὁ Μαρτίνας ἔχει τυχερά, δὲν κλέβει, λέγει ἐρεθισμένος ὁ Μαστροδημήτρης.

— Αὐτὰ εἶνε προράσεις γιὰ νὰ σκεπάζουν τίς κλεψίες, εἶπεν ὁ κύρ Ἀντώνης, καὶ ἂν θῆς τὴ συμβουλή μου, κυττάζε τὴ δουλειά σου καὶ ἄπεχε ἀπὸ τὸ ὑπαλληλικὸ. Τὸ ὑπαλληλικὸ εἶνε γιὰ ἄλλους πού δὲν ἤξευρουν καμμιά ἄλλη δουλειά καὶ δὲν μποροῦν ἀλλοιώτικα νὰ βγάλουν τὸ ψωμί τους. Ὁ τεχνίτης πρέπει νὰ κυττάζῃ τὴν τέχνη του, καὶ μ' αὐτὴν νὰ προσπαθῇ νὰ καλυτερέψῃ τὴ θέσι του μὲ προσοῦνη καὶ τιμιότητα. Σὺ, δόξα σοι ὁ Θεός, δὲν ἔχεις παράπονον ἀπὸ τὴν τέχνη σου. Ἄν ἔχῃς καμμιά φορά κεσάτι, ἐργεταὶ ἄλλη ἐποχὴ πού δουλειεὺς περισσότερον καὶ κερδίζεις καλὰ.

Ἄλλὰ ὁ Μαστροδημήτρης ἦτανε πῖα ποτισμένος μετὴν ἰδέα αὐτῆ, νὰ γείνῃ ὑπάλληλος, καὶ τίποτε δὲν ὠφέλησαν οἱ φρόνιμες συμβουλές τοῦ φίλου του.

Ἦταν παραμονές τῶν ἐκλογῶν. Ὁ φίλος βουλευτῆς τοῦ Μαστροδημήτρη, φαίνεται πῶς δὲν ἐπῆγαιναν καλὰ οἱ δουλειές του καὶ ἦτανε σὸ πῶδι ἀπὸ τὸ πρῶ· ὡς τὸ βράδυ. Τὸ Μαστροδημήτρη μὲ τοὺς δύο του καλράδες, τοὺς εἶχε δικούς του καὶ δὲν τὸν ἔμελε. Ἄλλ' ἄμα εἶδε πῶς ἐξύγωνε ἡ ἡμέρα τῆς ἐκλογῆς, καὶ ὁ Μαστροδημήτρης δὲν ἐράνη πουθενά, ἄρχισε νὰ ὑποπεύεται κ' ἐπῆγε νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ στὸ καγαζὶ του. Ἀφοῦ εἶπαν πολλὰ μετὰς τοῦ, ὁ Μαστροδημήτρης τοῦ εἶπε καὶ τὴν ἰδέα του, καὶ ὅτι αὐτὸ τὸ πρᾶμα πρέπει νὰ γείνῃ χωρὶς ἄλλο. Γιὰ τὸ βουλευτῆ, αὐτὸ ἦτον τὸ μόνο εὐκόλον πρᾶμα. Φθάνει μόνον νὰ ἐπιτύχῃ, «καὶ ὄχι ὑποτελώνης, Μαστροδημήτρη, ἀλλὰ καὶ τελώνης σοῦ ὑπόσχομαι γὰ γείνης...»

Ἡ συμφωνία ἐγένετο. Ὁ Μαστροδημήτρης ἐμπῆκε πάλι στὰ κίματα, ὅπως λέγουν, μὲ πολὺ περισσότερη προθυμία παρὰ ἄλλη φορὰ. Ἐβράχνιαζε νὰ φωνάζῃ «ζήτω», ἔφαγε καὶ ξύλον ἀλυπητὸ ἀπὸ μιά παρέα ἀντίθετη, γιὰτί τῆς παραμπῆκε στὸ ρουθούνη κ' ἔπαθε χιλια δὺ... ἀλλὰ τέλος πάντων ἐβγήκε βουλευτῆς ὁ φίλος του.

Β'

Ὁ βουλευτῆς ἐκράτησε τὴν ὑπόσχεσί του, καὶ τρεῖς μῆνες ὕστερα ἀπὸ τίς ἐκλογές, ὁ Μαστροδημήτρης ἔλαβε τὸ διορισμὸν τοῦ πού τὸν στέλλουν ὑποτελώνη στὸ Γύθειον. Τότε δὲν ἦτανε ἀκόμη τὰ προσόντα, καὶ δὲν ἦτον δύσκολον ὑποδηματοποιὸς νὰ γείνῃ ὑποτελώνης. Ἐξέκαμε ὁ Μαστροδημήτρης τὸ καγαζὶ του, ἐπούλησε τὰ ἐργαλεῖα καὶ τὰ καλαπόδια του, καὶ ἀπὸ Μαστροδημήτρη-Κύρ Δημητράκης, ἀποχαιρέτισε τὴν οἰκογένειά του καὶ μιά καὶ δὺὸ στὸ Γύθειον.

Ἐρῆσεν στὸ Γύθειον ὁ νέος ὑποτελώνης· οἱ κάτοικοι ἄμα τὸν εἶδαν, ἔλαβαν γι' αὐτὸν ὄχι τόσο καλὴ ἰδέα—φαίνεται βλέπει ὁ ἄνθρωπος—, ἀλλὰ τί θὰ ἔκαμναν ἀφοῦ τοὺς τὸν ἐστειλε ἡ Κυβέρνησις; Ὁ κύρ Δημήτρης ἀπὸ ὑπηρεσία δὲν ἐνοιώθη βέβαια τίποτε, καὶ ὑπόγραφε στὰ τυφλά ὅ,τι τοῦ ἔδινε ὁ βοηθὸς του—ἄνθρωπος πού ἤξευρε τὴν ὑπηρεσία, ἀλλὰ τετραπέρατος καὶ μὲ ὄχι τόσο παστρικά χέρια. Ἄλλὰ πού νὰ τὸν ξεῦρη ὁ κύρ Δημήτρης, πού ἦτανε ἀγαθὸς κ' ἐνόμιζε πῶς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶνε σὰν κ' αὐτὸν καλοὶ καὶ τίμοι. Ἀφοῦ ἔπερασε κᾶμποσος καιρὸς ἄρχισε νὰ νοιώθῃ κᾶτι τι ἀπὸ ὑπηρεσία καὶ κουτσὰ στραβά ἐπερνοῦσε γιὰ ὑποτελώνης. Ἐμεινε στὴ θέσι αὐτῆ δέκα μῆνες, ἀλλὰ ἔβλεπε πῶς οὔτε τυχερὰ εἶχε, οὔτε περισσότερα ἐκέρδιζε ἀπὸ τὴν τέχνη πού εἶχεν ἄλλοτε. Νὰ κάμῃ κατάχρησι—οὔτε τὸ ἐσκέφθη, γιὰτί ἦτανε τίμιος ἄνθρωπος. Ἐπειτα ἄρχισε καὶ νὰ στενοχωρῆται μικρὴν ἀπὸ τὴν οἰκογένειά του, στὴν ζηνητεία, δὲν εἶχε κανένα νὰ τὸν περιποιηθῇ, ἔστερεῖτο τὴ γυναῖκα καὶ τὰ παιδιὰ του, κακοπερνοῦσε, ἐπειτα εἶδε καὶ πῶς οἱ ἐλπίδες του ἐπῆγαν χαμῆνες, ἐστενοχωρέθηκε τόσο πολὺ, πού πολλές φορές ἐσκέ-

φθηκε να δώσει την παραίτησή του. 'Αλλά έσυλλογίσθη πάλι: τί να κάνει ύστερα; ύποτελώνης αυτός, έρχεται να ξαναπαίσει την παλιά του τέχνη και να ταπεινωθή; 'Αφού έσκέφθη πολύ, αποφάσισε να γράψει στο βουλευτή του να τον μεταθέσει πιο κοντά στην Σύρα, ή να τον διορίσει σε καμμιά άλλη θέση. 'Ο βουλευτής του απάντησε πως θα φροντίσει γι' αυτή τη δουλειά κ' έτσι επέρασαν ακόμη δύο μήνες.

'Αλλά μια μέρα εκεί που καθούτανε στο γραφείο του ο κύριος Δημήτρης, μπαίνει μέσα ένας κύριος και του λέγει: ότι είναι έκτακτος άποσταλμένος από την Κυβέρνηση για να κάνει εξέλεξι στο τελωνείο. 'Ο κύριος Δημήτρης, άθως όπως ήτονε, δεν έρωθήθη και είπε στον έλεγκτή να κάνει ό,τι θέλει.

'Επειτα όμως άρχισε να το συλλογίζεται καλύτερα. Τί τάχα, αν αυτός ήτονε άθως, δεν είμπορούσε να τον άπατήσει ο βοηθός του, που του είμπιστεύετο όλη την ύπηρεσία; Και αν τύχη αυτός και έκαμε καμμιά κατάχρησι, δεν θα είναι αυτός ύπεύθυνος, ως προϊστάμενος που ήτονε; Σ' αυτή τη σκέψη, κρύος ιδρος έλουσε το δυστυχή κύριό Δημήτρη, άρχισε να τρέμει σύσσωμος, έχασε την όψη του, και αν εκείνη την ώρα έγύριζε να τον ιδή ο έλεγκτής, χωρίς άλλο θα τον ενόμιζε ένοχο. 'Αλλά ο έλεγκτής, χωρίς να χάσει καιρό, άρχισε την εξέλεξι και δεν είδε τα χάλια του. Το βράδυ έτελείωσε η εξέλεξι και ο κύριος Δημήτρης από κοπλιμένο, έπροσάλεσε τον έκτακτο υπάλληλο του ύπουργείου να του κάνει το δείπνο. 'Αλλά ο έλεγκτής μόλις του είπε ένα ξηρό ξηρό «εύχαριστώ», έπρόσταζε τον βοηθό να κλείσει το κατάστημα του τελωνείου, έπηρε αυτός τα κλειδιά, αφού συνέταζε πρωτόκολλο, και έφυγε χωρίς να χαιρετήσει καν τον κύριο ύποτελώνη.

'Ο τρόπος αυτός του έλεγκτού δεν άρχισε πια καμμιά άμφιβολία στον κύριό Δημήτρη, ότι η θέσις του είναι πολύ δύσκολη. Δεν έρχετο εκείνο το βράδυ, έπήγε κατ' εύθειαν εις το δωμάτιό του και είπεσε σε βαθεία συλλογή. «Τί ήθελα εγώ, τί γύρευα, — έσκέπτετο, — δεν εκύτταξα την τέχνη μου, που λίγο πολύ έβγαζα το ψωμί της οικογενείας μου και δεν είχα ούτε εύθνη ούτε σκοτούρες. Δεν άκουγα εκείνο τον καλόν άνθρωπο που μ' είσυμβούλευε, παρά είχα την άνοησία να νομίζω πως από ζήλεια του δεν ήθελε την πρόοδό μου; αλλά, ύστερινέ μου λογισμέ και που να σ' είχα πρώτα! Τώρα πρέπει να ιδούμε πως θα ξεμπλέξουμε απ' εδώ πέρα, αν πράγματι έγινε καμμιά κατάχρησι».

'Αφού έσκέφθηκε πολλή ώρα, είπεσε να κοιμηθή, αλλά που ύπνος; 'Εγύρισε απ' εδώ, έγύρισε απ' εκεί — του κάκου! έβαστανίσθηκε ως την αυγή χωρίς να μπορεί να κλείσει μάτι, συλλογίζόμενος χιλια δυό. Μισή ώρα πριν να φέξη τον έπηρε τέλος πάντων ο ύπνος. Τόν έπηρε ο ύπνος και είδε όνειρο. Είδε, πως είχε το μαγαζί του και ήλθε ένας μουστερός να του παραγγείλη παπούτσια. 'Επιασε να κόψει τα παπούτσια κ' εκεί που άρχισε να κόβη το πετσά με τη φαρτσέτα, ξεπροβάλλει από κάτω από το πετσά η κεφαλή του μεγάλου του παιδιού: πάει να κόψει το πετσά και κόβει την κεφαλή του παιδιού του. Το αίμα έπετάχθηκε στο πρόσωπό

του ζεστό-ζεστό... 'Από την τρομάρα του έξυπνησε κ' επήδησε από το κρεβάτι του λουσιμένος στον ιδρώτα. 'Ητονε πια μέρα. 'Εντύθηκε, άνοιξε το παράθυρο, εκύτταξε κάτω στην αυλή και βλέπει που ανέβαιναν στη σκάλα ο έλεγκτής με δύο χωροφύλακες. "Αμα τους είδε ο κύριος Δημήτρης έκοκάλισε.

«Για μένα έρχονται βέβαια δυστυχία μου! έσκέφθη και άνοιξε τη θύρα.

'Εμπήκε μέσα ο έλεγκτής και του είπε πως ο ένομοτάχης έχει ένταλμα συλλήψεως.

— Είμαι άθως, κύριε, είπε με τρεμουλιαστή φωνή ο κύριος Δημήτρης και τον έπηρε το κλάμμα.

— Αυτό θα το ιδούμε κατόπιν, είπε σιγά-σιγά ο έλεγκτής χωρίς να γυρίσει να τον ιδή. 'Εγώ ήλθα να σφραγίσω τα έγγραφα σας.

'Εσφράγισε τα έγγραφα ο υπάλληλος, τα έδωσε στους χωροφύλακες, οι όποιοι ώδηγησαν τον κύριό Δημήτρη στη φυλακή.

'Εκατηγορείτο δια διαφόρους καταχρήσεις από τας όποιας το Δημόσιο έζημιώθη 20 χιλιάδες δραχμές.

Γ

"Αμα έφθασεν η είδησις της φυλακίσεώς του στη Σύρα, δεν άρχισε να τη μάθη η οικογενεία του.

'Η γυναίκα του, που δεν ήτονε διόλου εύχαριστήμένη από την άλλαγή αυτή, άμα άκουσε την κακή αυτή είδησι, δεν ήμπορεσε να κρατηθή κ' έλιποθύμησε. Τα παιδιά, μὴν ήξεύροντας τί συμβαίνει, άμα είδαν τη μάνα τους χάμω, έβαλαν τις φωνές, και ήτον σπαραχτικό πρῶμα να βλέπη κανείς εκείνη τη σκηνή. Τη συνέφεραν στον έαυτό της, αλλά από κεινη την ήμέρα άρχισαν πια τα βάσανά της. 'Από τα λίγα χρήματα που της έστειλε ο άνδρας της είχε κάνει μερικὴς οικονομίες και ήμπορεσε να περάσει με τα παιδιά της κανένα μήνα.

'Υστερα όμως εύρέθηκε μέσα σε χάος η δυστυχία. Για να λαφρώσει τη θέσι της, αποφάσισε να ξενοδολεύσει αλλά δεν τό κατώρθωσε, γιατί τα παιδιά της ήτονε όλα μικρά και που να τ' άρτή, ποιός να τα περιποιηθή; Για να συντηρηθή κάμποσον καιρό άπεράσισε να πουλήσει όσα περιττά πράγματα είχε μες στο σπίτι της, και όταν έτελείωσαν αυτά, άρχισε να πουλή και τα άνγκυαίτα. Τί να κάνει; Τα παιδιά της να συντηρήσει ή του άνδρος της να στείλη χαρτζιλίκι να μὴν κακοπερνῆ μέσα στη φυλακή κ' άρρωστήσει και πάθη τίποτε; "Όλα λοιπόν εμπρός — εκείνος νάνε καλά και τα ξανακάνει. 'Εγυμνώθη το σπίτι όλότελα. "Όταν κ' αυτά έτελείωσαν, τότε πια άπελπίσθηκαν.

Είχε περάσει χρόνος που ο κύριος Δημήτρης ήτονε ύπόδικος στη φυλακή και η ήμέρα της δίκης είχαν όρισθή μετά δύο μήνες. Το τί υπέφερε σ' αυτό το διάστημα — ένας Θεός το ξέρει.

"Όλοι οι γειτόνοι ήξευραν τη δυστυχία που περνούσε, άλλ' αυτή σε κανένα ποτέ δεν είπε ούτε το παραμικρό παράπονο: έκτάπινε τις πίκρες μοναχή της. Κανένας όμως από τους φίλους του άνδρος της, που ήξευραν όλα αυτά, δεν εύρέθηκε να

πάει να την ερωτήσει έτσι για τα κούρα κάτια, μήπως έχει ανάγκη από τίποτε. «'Ό,τι τραβῆ, τό τραβῆ από το κεφάλι του», έλεγαν. Και όμως ο Μαστροδημήτρης όταν είχε τη δουλειά του κ' αυτός, σαν πόσες φορές να τους έβοήθησε; 'Αλλά τέτοιος είναι ο κόσμος.

'Ο μόνος αληθινός φίλος του, ο κύριος 'Αντώνης, που τον άγαπούσε πράγματι και θα ήμπορούσε να δώσει συνδρομή στην οικογενεία του είχε άποκατασταθή στην Πόλι, από πολὺν καιρό. 'Αλλά οι καλοί άνθρωποι όσο μακριά και νάνε, εύρίσκουν τρόπο πάντα να φανούν χρήσιμοι στους φίλους των. 'Από μια περίστασι, δε ξέρω πως, έμαθεν ο κύριος 'Αντώνης πως ο Μαστροδημήτρης ήτονε στη φυλακή δια κατάχρησι, και πως η οικογενεία του εύρίσκετο σε μεγάλη δυστυχία. Σαν άκουσε αυτή την είδησι, έλυπήθηκε κατάκαρδα, δεν είπίστεψεν όμως, πως ο Μαστροδημήτρης ήτον άνθρωπος να κάνει τέτοια πράξι και έσυμπέρανε, πως κάποιος λάθος θα συνέβαινε και ο δυστυχής Μαστροδημήτρης είναι φυλακισμένος άδικα.

Μια βραδυά, που η γυναίκα του Μαστροδημήτρη, αφού έμοίρασε το τελευταίο κομμάτι ψωμί στα παιδιά της, έτοιμάζετο να κοιμηθή άδειπνητα, λαμβάνει ένα γράμμα συστημένο από το ταχυδρομείο. Το άνοίγει το γράμμα και βλέπει μέσα ένα χαρτονόμισμα των 100 δραχμών χωρίς να γράφη από που έρχεται και ποιός το στέλνει. 'Εκμε το σταυρό της και την επήραν τα δάκρυα. 'Όληνύκτα δεν έκανε άλλο παρά να προσεύχεται στο Θεό για τον άγνωστο προστάτη της.

«'Ο Θεός έλυπήθη έμε και τα παιδιά μου, έλεγε, και θα έβαλε στο νοῦ κανενός καλού άνθρώπου να μᾶς βοηθήσει».

Την άλλη μέρα, πρωί πρωί, έκασε κ' έγγραψε γράμμα του άνδρος της: του έγγραψε πως έλαβε από ένα άγνωστο 100 δραχμές, έβαλε μες στο γράμμα τις 25 να τις έχη για χαρτζιλίκι του και τώδωσε στο ταχυδρομείο.

'Ο δυστυχισμένος ο κύριος Δημήτρης δεν υπέφερε ολιγώτερα από την οικογενεία του. Ριχμένος μέσα στη φυλακή μαζί με κακούργους, κουρελιασμένους και πεινασμένους, μόνο στο Θεό είχε την έλπίδα του. 'Ο προστάτης του βουλευτής, δεν είχε πια τα μέσα να ενεργήσει τίποτε γι' αυτόν, γιατί το ύπουργείο που ύποστήριζε είχε πέσει, και τώρα δεν είμπορούσε τίποτε να του κάνει. Είχε πεποιθήσι στο Θεό, γιατί ήξευρε πως ήτον άθως και πως ο βοηθός του τον επήρε στο λαίμο του. 'Ελεγε πάντα πως ο Θεός άργει αλλά δεν λησμονεί, και πως μια μέρα θα φανή η άθωότης του και θα τιμωρηθή ο ένοχος. Και πράγματι, ο Θεός δεν λησμονεί. 'Από τὰς καταθέσεις των μαρτύρων και από άλλα περιστατικά άπεδείχθηκε ότι καταχραστής ήτονε ο βοηθός του και έτιμωρήθηκε όπως του ήπρεπε. ο δε κύριος Δημήτρης άθωώθηκε.

Είν' αλήθεια πως πολλές φορές ό,τι πάθη κανείς τό παθαίνει από το κεφάλι του. Οι φρόνιμοι

άνθρωποι κυττάζουν τη δουλειά τους, και πρώτου άποφασίσουν κάτι τι, τό σκέπτονται καλά και δεν παθαίνουν τέτοιες συμφορές. 'Αλλά και τα λάθη για τους άνθρώπους είναι. 'Εκείνος όμως που και δεύτερη φορά ξαναπέσει σε τέτοιο παρόμοιο λάθος, εκείνος πια δεν είναι φρόνιμος άνθρωπος, έλεγαν οι άρχαίοι.

Μερικοί από τους φίλους του Μαστροδημήτρη έξακολουθούσαν ακόμη να λένε: «Καλά να πάθη ο άνόητος που δεν εκύτταξε τη τζαγκαρωσύνη του παρά ήθελε να γείνη υπάλληλος, καλά να πάθη!» 'Αλλά αυτοί οι άνθρωποι, μου φάνεται πως ήτονε σκληρόκαρδοι. Είμπορούσαν να είπουν «καλά να πάθη», αλλά έπρεπε να σκεφθούν πως οι άνθρωποι κάνουν καμμιά φορά σφάλματα, αλλά δεν πρέπει δα και κανείς να είναι άδιάφορος στη δυστυχία του πλησίον του, γιατί είναι παραπολύ πιερό να βρίσκεσαι σε μεγάλη δυστυχία και αντί να βρεθή ένας χριστιανός να σε βοηθήσει ν' άκούς να σε κατηγορούν ακόμα για ένα λάθος που σαν άνθρωπος έκαμες.

'Αν και άκριβά, πολύ άκριβά επλήρωσε το σφάλμα του ο Μαστροδημήτρης, έσωφρονίσθηκε όμως άρκετά.

"Όταν επέστρεψε στο σπίτι του, έσφιξε τη γυναίκα και τα παιδιά του στο στήθος του και για πολλή ώρα έκλαιαν όλοι άγκαλιασμένοι σφιχτά. . . .

Την άλλη μέρα πρωί-πρωί, κάποιος εκτύπησε την πόρτα. Σηκώνεται ν' άνοίξη ο Μαστροδημήτρης και βλέπει ένα χαμάλη με μια κάσσα και ένα γράμμα. 'Ανοίγει το γράμμα ο Μαστροδημήτρης και διαβάζει. Το γράμμα έλεγε:

«'Αγαπητέ μου Μαστροδημήτρη, Πολύ άργά έμαθα το δυστύχημά σου και σου εύχομαι άλλη δυστυχία να μη δοκιμάσης. Σου στέλνω μια κάσσα και μέσα σ' αυτή θαύρης τα έργαλεία και τα καλαπόδια σου, που θα σου χρειασθούν για να πιάσης πάλι την πρώτη σου τέχνη. Γι' αυτά δε θέλω τίποτε να μου χρωστής, μόνο ν' άκούσης τη συμβουλή μου και να μη καταπιάνεσαι άλλη φορά δουλειά που δεν τη ξέρεις.

Είς τον κύριο Σαλούστη, το γνωστό σου έμπορο, έγγραφα να σου μετρήσει 200 δραχμές, για τα πρώτα σου έξοδα, τις όποιες θα μου επιστρέψης όταν εύκοληθεί, και να σου κάνει πίστωση για άλλες 500 δραχμές, για ν' άρχίσης πάλι τη δουλειά σου.

Ο φίλος σου
'Αντώνιος Γεωργίου».

'Ο Μαστροδημήτρης έβαλε γνώσι. 'Επιασε πάλι την τέχνη του, έδούλεψε καλά, ξεπλήρωσε άπάνω από χρόνο τα χρέη του κ' εύχαριστούσε το Θεό, που για κάμποσο καιρό τον είχε λησμονήσει.

ΑΓΑΘΟΚΛΗΣ Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

Σπυριδών Μυλιαράκης
καθηγητής του Πανεπιστημίου

ΧΡΟΝΙΚΑ

Φιλολογικά

Είς τὸ τελευταῖον τεύχος τῆς παρισινής Revue des Revues, ὁ Μᾶξ Νορδάου, ἐν ἄρθρῳ ἐπιγραφόμενῳ « Ἡ νόσος ἐν τῇ συγχρόνῳ φιλολογίᾳ », ἀντεπεξέρχεται κατὰ τοῦ σουηδοῦ συγγραφέως Ὅλα Χάνσων, ὁ ὁποῖος ἐπέκρινεν ἐν τῷ αὐτῷ περιοδικῷ τὸ περίφημον βιβλίον τοῦ Νορδάου « Ἡ Ἐκφυλισίς ». Εἰς τὸν ἀγῶνα τούτου, ὁ ὁποῖος παρέχει πολὺ τὸ ἐνδιαφέρον, θὰ λάβῃ μέρος προσεγώς καὶ ἕτερος σοφός, ἰταλὸς αὐτός, ὁ ὁποῖος ἐπίσης εἰς τὴν Revue des Revues θὰ δημοσιεύσῃ τὴν γνώμην του. Ὁ Χάνσων ὑποστηρίζει ὅτι ὑπάρχουν δύο εἰδῶν ἐκφυλισμοί: μία καλὴ, ἢ τῆς ἀληθοῦς μεγαλοφυΐας, καὶ μία κακὴ, ἢ τῆς ψευδοῦς μεγαλοφυΐας. Ἐν τῇ δηκτικωτάτῃ ἀπαντήσεϊ του ὁ Μᾶξ Νορδάου ἀποδεικνύει ὅτι τίποτε ὀλιγώτερον ἢ περισσώτερον δὲν ὑπεστήριξε καὶ αὐτός διὰ τοῦ τόσο ὀρθοῦ προσηνέσαντος βιβλίου του.

— Περιεργότατον ἄρθρον περὶ ἀναρχίας καὶ ἀναρχικῶν δημοσιεύει εἰς τὰ « Ἀρχαία τῆς ἐγκληματολογικῆς ἀνθρωπολογίας καὶ ἐγκληματολογίας » ὁ περιώνυμος γάλλος κοινωνιολόγος G. Tarde. Ἐν αὐτῷ, ἀφ' οὗ διὰ μακρῶν ἐξετάζει τὰ κατὰ τὴν καταγωγὴν τῆς ἀναρχίας, προχέται εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ νόσος αὕτη εἶνε πολὺ πιθανὸν νὰ ἐξαφανισθῇ ἐντὸς ὀλίγου χρόνου πρὶν παρασέρχῃ τὴν κοινωνίαν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἠθικῆς αὐτῆς καταπτώσεως.

— Τὸ ἀγγλικὸν περιοδικὸν New Review ἐξήτησεν ἐσχάτως τὴν γνώμην διαφόρων ἐξοχότητων ἐπὶ τοῦ ζητήματος, ἂν εἶνε ὠφέλιμος ἢ ὄχι διὰ τὰ παιδία καὶ ἰδίως διὰ τὰ κοράσια, νὰ μαθάνουν ἐνωρὶς ὅλα τὰ μυστήρια τῆς ζωῆς, τὰ ὁποῖα ἡ σημερινὴ σεμνότητος ἀνατροφή περιβάλλει διὰ πέπλου. Ὅλοι ἀπήντησαν ὁμοφώνως ὅτι ἡ ἀγνοία εἶνε σκόπελος, ἐν ᾧ ἀπεναντίας ἡ γνώσις κατὰ πολλῶν κινδύνων ἤμπορεῖ νὰ προφυλάξῃ τὰ τρυφερά ψυχὰς καὶ μάλιστα τὰ τρυφερά σώματα. Αἱ χαρακτηριστικώτεραι καὶ μᾶλλον κατηγρηματικαὶ ἀπαντή-

σεις εἶνε τῆς Κας Ἰουλιέττας Ἀδάμ, τοῦ Βιγνόνσων καὶ τοῦ Μᾶξ Νορδάου.

— Ἐν τῷ Journal des Savants, ὁ Τοῦόλιος Σιμόν δημοσιεύει ἄρθρον ἢ « Χρήσις καὶ Κατάχρησις τῶν νεολογισμῶν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ » διὰ τοῦ ὁποῖου καταφέρεται κατὰ τῶν νεωτέρων φιλοσόφων, οἱ ὁποῖοι διὰ τῆς χρήσεως λέξεων παραδόξων καὶ σκοτεινῶν, κατέστρεψαν τὴν διαύγειαν καὶ τὴν ἀκρίθειαν τῆς φιλοσοφικῆς γλώσσης.

— Ὑπὸ τὸν τίτλον « Δοκίμιον βρεφικῆς Ψυχολογίας » ἡ δεσποινὴ Παῦλα Λουμπρόζου, ἐδημοσίευσεν ἐμθρόβης βιβλίον, ἐν ᾧ ἐξετάζει ψυχολογικῶς τὸν μικροκοσμὸν τῶν βρεφῶν. Τὸν πρόλογον τοῦ βιβλίου τούτου ἐγραψεν ὁ Κάϊσαρ Λουμπρόζος.

— Ἐδημοσιεύθη τὸ πρόγραμμα τῶν διὰ Κυρίας μαθημάτων, τὰ ὁποῖα ἐγκαινίζει ὁ Σύλλογος « Παινασός » ἀπὸ τοῦ προσεγούς Ὀκτωβρίου. Τὰ μαθήματα ταῦτα θὰ γίνωνται κατὰ Πέμπτην. Οἱ κ. κ. Πολίτης, Λάμπρος, Ἀργυροπούλος, Σακελλαρόπουλος, Μηλιαράκης, Σωτηριάδης, Ἀποστολίδης, Ρούκης, Σοφούλης, Ζαλακώστας, Κουρτίδης, κλ. θὰ διδάξουν διάφορα γρησικὰ καὶ πρακτικὰ μαθήματα, φυσικὴν, γημεῖν καὶ βοτανικὴν ἐν τῷ οἴκῳ, ἀρχαίαν καὶ νεωτέραν ἑλληνικὴν ἱστορίαν, ἀρχαιολογίαν, ψυχολογίαν τοῦ καθ' ἑκάστην βίου κτλ. κτλ. Τὰ μαθήματα θὰ εἶνε προσιτὰ εἰς τὰς οἰκογενείας δι' εἰσιτηρίου τιμωμένου ἀντὶ 15 ὀρ. διὰ 40 μαθήματα καὶ μέχρι τεσσάρων προσώπων.

Μουσικά

Τὸ π. Σάββατον ἔγειναν ἡ ἐτήσια συναυλία τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν τοῦ Ὁδείου, καθ' ἣν ἐξετελέσθη πλουσιώτατον πρόγραμμα μετ' ἐξαιρετικῆς ἐπιτυχίας. Εἰς τὸ τέλος ὁ διευθυντὴς κ. Νάζος ἀνέγνωσε ἀπόφασιν τοῦ Συμβουλίου, δι' ἧς ἀπονέμεται δημοσίᾳ ἔπαινος εἰς τὴν μαθητρίαν Μπεττίναν Φραβασιλλῆ καὶ εἰς τὸν μαθητὴν Δ. Σπεριάδην.

— Εἰς τὴν παρ' ἡμῖν διακεκριμένην καλλιτέχνισσα κυρίαν Κυριάνη ἀπενεμήθη ὁ τίτλος κλειδοκονδυλάστριας τοῦ Βασιλείου καὶ τῆς Βασιλίσσης τῶν Ἑλλήνων.

Θεατρικά

Τὴν 26 π. Μαΐου ἐν Αὐνεβίλλῃ τῆς Γαλλίας καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθυσῇ τοῦ Καθολικοῦ Συλλόγου, οἱ μαθηταὶ τοῦ διδασκαλείου Β. Φουριέ, ἐδίδασαν τὴν Ἠλέκτραν τοῦ Σοφοκλέους ἑλληνιστί. Ἀρθεῖσας τῆς αὐλαίας ἐφάνη ὠραία τις σκηνογραφία παριστώσα τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν ἐν τῇ ἀρχαιότητι, νεαροὶ τις δὲ ρήτωρ προσελθὼν διηγήθη πῶς καθ' ὕπνον παράστασιν τῆς Ἠλέκτρας καὶ πῶς ὑπεσέθη εἰς τὸν ποιητὴν τῆς, τὸν ὁποῖον συνήτησεν ἐν Ἀδῶν περιλύτως πλανώμενον, νὰ παρασχῇ εἰς αὐτὸν δείγμα περιφανῆς τοῦ πρὸς αὐτὸν θαυμασμοῦ τῆς νεανικῆς ψυχῆς, διοργανίζων μετὰ τῶν συμμαθητῶν του μίαν παράστασιν τῆς Ἠλέκτρας εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν. Μετὰ τὸν πρόλογον τούτου ἡ Ἀκρόπολις κατέπεσε καὶ ἀντ' αὐτῆς ἐφάνη ἡ κυρία σκηνογραφία, παριστώσα μεγαλοπρεπῆς ἀνάτορον, ἐν Μυκῆναις. Οἱ ὑπεργίλοι θεαταὶ παρηκολούθησαν μετ' ἐκτίκτου ἐνδιαφέροντος τὴν τραγωδίαν, καίτοι δὲ δὲν κατεῖχον τὴν γλώσσαν προσπαθοῦντες διὰ Γαλλικῆς μεταφράσεως νὰ ἐνοήσουν τὰ λεγόμενα, συνεκινήθησαν τὰ μέγιστα καὶ ἐχειροκρότησαν ἐκθύμως ἐν τέλει τοὺς νεαροὺς ἠθοποιούς.

— Ὁ θίασος « Μένανδρος » καὶ ὁ θίασος « Πρόδος » οἱ συναγωνιζόμενοι φέτος ἐν Ἀθήναις, ἔχρουσι πολλὰ νέα ἔργα ὑπὸ μελέτην διὰ τὴν παρούσαν θεατρικὴν περίοδον. Ὁ δημοσιευθὴς κατάλογος εἶνε μακρός. Ἐξ αὐτοῦ ἀναγράφονται τὰ ἐπόμενα. « Ἡ κόρη τῆς Λήμνου » τὸ βραβευθὲν ἔργον τοῦ κ. Α. Προβαλερίου. « Ἡ Νεράϊδα τοῦ Καστροῦ », ἱστορικὸν ἀθηναϊκὸν δράμα τοῦ κ. Δ. Καμπούρογλου. « Ἐγὼμος ἐξ ἔρωτος », κοινωνικὸν δράμα τοῦ κ. Στεφ. Π. Στεφανίου. « Λέων Καλέργης » τοῦ Ἀχιλλέως Παράσχου, κτλ. κτλ.